

idp

İslamcı Dergiler Projesi

idp.org.tr /islamcidergiler /islamcidergiler

islamcı dergiler sempozyumu 2

1960 öncesinde islamcılık düşüncesi ve dergiler

ilem

ilmi etüdler derneği

ilem.org.tr /ilmietudlerderneği
ilem.org.tr /ilmietudler
(0216) 310 4318 - idp@idp.org.tr

Bildiri
Özetleri

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ uskudarbil
www.uskudar.bel.tr / 875 0 444

iyi ki ÜSKÜDAR var!
Hilmi Türkmen
BELEDİYE BAŞKANI

2. İslamcı Dergiler Sempozyumu

1960 Öncesinde İslamcılık Düşüncesi ve Dergiler

11-12 Mart 2017, Üsküdar

Saygıdeğer Konuklar,

İletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, bilgiyi yayınlanma ve hedeflenen kitleye ulaştırma imkânları da benzersiz biçimde artış gösteriyor. Ne var ki bu yeni imkânlar; en kolay ulaşılan ve en yaygın kullanılan bilgi kaynağı olarak, internetin aynı zamanda en fazla bilgi kirliliği içeren mecra olmasına neden oluyor. Her konuda olduğu gibi; İslamcılık başlığında da pek çok farklı fikir, çoğu zaman herhangi bir kaynağa dayandırılmaksızın ifade ediliyor.

İslam dünyasının defaatle hedef gösterildiği, özellikle Batılı ülkeler tarafından bir karalama kampanyasının başlatıldığı günümüzde İslamcılık ideolojisinin doğru biçimde anlatılması, anlaşılması ve hayata geçirilmesi büyük önem taşıyor. Bu da bir yandan yarına bakarken, bir yandan tarihin doğru kaynaklardan taranması ve tartışılmasıyla mümkün olacaktır.

İnternetin hayatımızda olmadığı dönemde, 1960'lı yıllar ve öncesindeki mücadele yıllarında İslamcı anlayışla yayınlanan eserler, bugün çok ihtiyaç duyduğumuz bir yaklaşımın idrakinde ve inşasında mühim birer kaynak teşkil ediyor. Üsküdar Belediyesi olarak İlmi Etüdler Derneği (İLEM) ile birlikte düzenlediğimiz İslamcı Dergiler Sempozyumlarının ikincisinde, 1960 öncesinde yayımlanan İslamcı Dergileri inceliyor ve tartışmaya açıyoruz. İslam dünyası için önem taşıyan bu etkinliğin, İslamcı bakış açısını derinlemesine öğrenmek ve anlamak için bir fırsat olmasını temenni ediyorum.

Hilmi Türkmen
Üsküdar Belediye Başkanı

İslamcılık tartışmalarının zaman zaman sönümlense de Türk siyasal hayatında sürekli olarak canlılığını koruması, bu düşüncenin en önemli taşıyıcısı olan dergilerin ele alınmasını zorunlu kılmaktaydı. Çünkü tartışmalardaki temel meseleler, kavramlar ve aktörlerin değişim ve süreklilik bağlamında en iyi ve en derli toplu bir şekilde takip edilmesi ancak düzenli çıkan İslamcı dergilerle mümkün olmaktadır.

İlmi Etüdler Derneği (İLEM) olarak 2013 yılında başlattığımız İslamcı Dergiler Projesi ile Türkiye’de İslamcılık tartışmalarının ortaya çıkarılan arşiv sonucunda sağlam bir zemine oturacağına olan inancımız ile projenin ikinci aşamasının sonuna gelmiş bulunmaktayız. Bu vesile ile İslamcı düşüncenin kendisine hayat bulduğu alanların başında olan dergiler, arşiv çalışmasıyla gün yüzüne çıkarılarak İslamcı düşüncede yayıncılığın seyri üzerinden süreklilik ve kırılmalar ortaya konmuş oldu. Bu aşamada ortaya çıkarılan arşivin kıymetli ilim insanları tarafından değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin kamuoyu ile paylaşılması yapılan çalışmaların kalıcı olması hususunda büyük önemi haizdir. Üsküdar Belediyesi ile organize ettiğimiz ve İslamcılık tartışmalarının kaynağında yapılmasına imkan sağlayan bu sempozyumun ülkemize ve ilim dünyasına hayırlar getirmesini temenni ediyoruz. Katkılarından dolayı Üsküdar Belediye Başkanı Hilmi Türkmen Beyefendi ve belediye çalışanlarına teşekkürü borç biliriz.

Projenin 3. aşamasının sonuçlarının paylaşılacağı 2018’deki III. İslamcı Dergiler Sempozyumu’nda görüşmek dileğiyle.

Süleyman Güder
İLEM Başkanı

İSLAMCI DERGİLER PROJESİ HAKKINDA

İlmi Etüdler Derneği (İLEM), Türkiye’de İslamcı yayıncılığın serüvenini ele almak amacıyla 2013 yılında İslamcı Dergiler Projesini hayata geçirdi. Projenin ikinci aşamasında 1960 öncesinde yayımlanan İslamcı dergiler incelenecek. Bu kapsamda ayrıca 11-12 Mart 2017 tarihlerinde Bağlarbaşı Kültür Merkezi’nde “1960 Öncesinde İslamcılık Düşüncesi ve Dergiler” konulu 2. İslamcı Dergiler Sempozyumu İLEM ve Üsküdar Belediyesi tarafından organize edilmekte.

2013 yılında İLEM tarafından başlatılan İslamcı Dergiler Projesi’nin ilk aşamasında 1960-1980 arasında yayımlanan 50 derginin 3500 sayısı dijitalleştirilerek kataloglandı. Proje kapsamında ayrıca dönem ile ilgili bir sempozyum gerçekleştirildi ve bildiri kitabı yayımlandı. 2016 yılında gerçekleştirilecek projenin ikinci aşamasında 1960 öncesinde yayımlanan İslamcı dergiler incelendi. Bu dönemde 60 civarında derginin 5000’e yakın sayısı dijitalleştirilerek kataloglandı. Ayrıca bu kapsamda 11-12 Mart 2017 tarihlerinde “1960 Öncesinde İslamcılık Düşüncesi ve Dergiler” konulu 2. İslamcı Dergiler Sempozyumu organize edilecek. 2018 yılı sonuna kadar devam edecek proje çalışmaları sayesinde İslamcılık düşüncesi ve üzerine yapılan tartışmalara yeni bir boyut kazandırmak suretiyle tekrardan İslamcılığın düşünülmesine bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Günümüzde İslamcılık etrafındaki tartışmalar canlılığını devam ettirmektedir. Son zamanlarda özellikle İslam dünyasında ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler Müslümanları ve İslamcılık düşüncesini tekrar tartışmaların merkezine taşımış ve özellikle bu alanda yapılan çalışmalar ve yayınlarda ciddi bir artış ve hareketlilik oluşturmuştur. İslamcılık düşüncesinin bu kadar canlı bir konu olmasında onun bir anlamda hayatın farklı alanlarına etkide bulunması etkilidir. Ancak çok tartışılan ve konuşulan her meselede olduğu gibi İslamcılıkla ilgili tartışmaların da en büyük handikaplarından birisi tekrar sorunudur. Bu sorunu aşmak üzere meselenin genel hatları ile ele alan çalışmalardan, daha özel ve ayrıntılı ele alan çalışmalara yönelmek gerekmektedir. Bu çerçevede düzenlenecek 2. İslamcı Dergiler Sempozyumu ile 1960 öncesinde yayımlanan İslamcı dergiler üzerinden İslamcılık düşüncesinin Osmanlı Devleti’nin son yıllarında doğuşu, Osmanlı’dan Cumhuriyet dönemine geçişte İslamcılarının fikirleri ve İslamcı düşüncenin erken tarihi ele alınması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda İslamcılık düşüncesinin oluşumunda, gelişiminde ve aktarımında önemli işlevlere sahip olan dergiler ele alınacaktır. Bu dergilerde İslamcılığın doğuşu, o dönemlerde ne tür meseleleri gündeme aldığı, güncel siyasi, ekonomik, toplumsal vb. meselelere karşı nasıl yaklaşımlar takındığı karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylelikle bir anlamda Türkiye’de İslamcılık düşüncesinin ilk nüveleri, üretim ve tartışma biçimleri ortaya konmuş olacak ve bu şekilde İslamcılığın geçmiş perspektifi ile gelecek vizyonu arasında bir köprü kurulmaya çalışılacaktır. Bir açılış özel paneli ve 10 oturumdan oluşan bu sempozyumda Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte İslamcılık düşüncesindeki devamlılık, benzerlik ve kırılmalar, İslamcı neşriyatın öncü yayınlarından olan Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşad, İslamcı neşriyatın ilk örnekleri, II. Meşrutiyet döneminde İslamcılık düşüncesi ve dergileri, İslamcı dergilerde ele alınan dinî konular, İslamcılık düşüncesinde milliyetçilik ve antikomünizm meselesi, İslamcılık düşüncesinin öncü isimleri, Çok Partili dönemde Türkiye’de İslamcılık düşüncesi, dergileri ve önemli şahsiyetleri ve İslamcı dergilerde eğitim ve siyasete dair muhtelif bildiriler bulunmaktadır. Ayrıca 1960 öncesinde yayımlanmış dergilerden alınan 80 adet görselin bulunduğu 1960 Öncesi İslamcı Dergiler Sergisi iki gün boyunca katılımcı ve ziyaretçilere sunulacaktır.

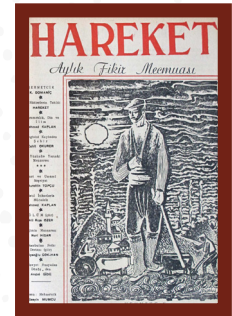
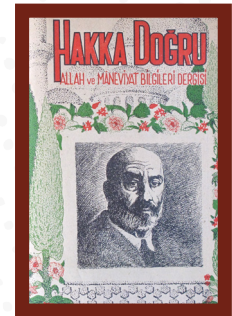
KURULLAR

Düzenleme Kurulu

Lütfi Sunar (Başkan)
Vahdettin Işık
Süleyman Güder
Mehmet Yıldırım
Zekai Eroğlu
Suat Kaymak
Burak. M. Nuri Gücin

Bilim ve Danışma Kurulu

Berat Açıl, Yrd. Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi
Mahmut Hakkı Akın, Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Köksal Alver, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi
Mehmet Fatih Andı, Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Ali Büyükaşlan, Doç. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi
Mehmet Ali Büyükkara, Prof. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi
Murat Çemrek, Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Bayram Ali Çetinkaya, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi
Necmettin Doğan, Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi
Adem Efe, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Sami Erdem, Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi
Teyfur Erdoğan, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi
Alev Erkilet, Doç. Dr.
Mehmet Güneş, Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Vahdettin Işık, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Özgür Kavak, Yrd. Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi
Abdulkadir Macit, Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi
Ali Satan, Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Necdet Subaşı, Dr., Başkanlık Başdanışmanı
Lütfi Sunar, Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi
Mustafa Tekin, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi
Rifat Türkeli, Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi
Ali Utku, Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi
İbrahim Halil Üçer, Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Ramazan Yelken, Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Mart, Cumartesi

BAĞLARBAŞI KONGRE VE KÜLTÜR MERKEZİ

09:30-10:00 **Sergi Açılışı**

10:00-11:00 **Açılış Programı**

Avrasya Salonu

Lütfi Sunar, *Düzenleme Kurulu Başkanı*
Süleyman Güder, *İlmi Etüdler Derneği Başkanı*
Hilmi Türkmen, *Üsküdar Belediye Başkanı*

11:00-12:45

Avrasya Salonu

Açılış Özel Paneli | İslamcılığın Dili ve Dinamikleri

Oturum Başkanı: Vahdettin Işık

Alev Erkilet, Soğuk Savaş Sonrası İslamcılığın Ana Söylem ve Dinamiği
Lütfi Sunar, Modernleşme ve Muhafazakarlık Arasında İslamcılığın Toplumsal Tahayyülü
Necdet Subaşı, Erken Dönem İslamcı Düşünce ve Neşriyatın Dinin Toplumsallaşma Biçimlerine Etkileri
S. Kurtuluş Kayalı, İslamcılığın 1940'lı Yıllarda Şekillenışı Üzerine Bazı Düşünceler

İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM)

14:00-15:30

Genel Salon

1. Oturum | İslamcı Düşüncede Süreklilik ve Kırılma

Oturum Başkanı: Necdet Subaşı

Mehmet Erken, 1923-1960 Arası Türkiye'de İslami Yayıncılık
Asım Öz, Kaynaklar ile Gelecek Arasında: Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İslamcı Dergilerin Önceliklerine Dair
Fatma Bostan Ünsal, Sebilürreşad Dergisi (1948-63) Örneğinde İslamcılık Düşüncesi: Devamlılıklar Kırılmalar
Mahmut Hakkı Akın, İslamcılığın Fetret Devri, Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Dergisi

14:00-15:30

Konferans
Salonu

2. Oturum | İslamcı Dergiciliğin Öncüsü: Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad

Oturum Başkanı: Suat Mertoğlu

Adem Efe, İlk İslamcı Dergilerden Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Özelinde İslam Birliği İdeali
Ali Osman Çakmak, Sebilürreşad Dergisi'nin İslamcılık Söylemi (1948-1950)
Mehmet Birekul, Bir Dönemin Hafızası: Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad Dergileri ve İslamcılık Düşüncesi Üzerine
Bibliyografik Bir İnceleme
Vahdettin Işık, Sırat-ı Müstakim Dergisinde Doğu ve Batı Algısı

16:00-17:30

Genel Salon

3. Oturum | İslamcı Neşriyatın İlk Örnekleri

Oturum Başkanı: Berat Açıl

Ahmet Kanlıdere, Rusya Müslümanlarının Hilafet Merkezindeki Dergisi: Teârûf-i Müslimîn (1910-1911)
Hamit Er, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası
İsmail Cebeci, Osmanlı Son Dönemini Anlamaya Yardımcı Bir Kaynak: Şeyhülislamlık Makamının Dergisi Ceride-i İlmiyye
Cahid Şenel, Yüzyıl Önce Yüzyıl Sonra: İslâm Mecmuası'nın Gündemi Bugüne Ne Söyler?

16:00-17:30

Konferans
Salonu

4. Oturum | II. Meşrutiyet Dönemi ve İslamcılık

Oturum Başkanı: Ali Büyükaslan

Ahmet Koçak, II. Meşrutiyet Sonrası Türk Fikir Hayatında Filibeli Ahmed Hilmi'nin "Hikmet" Mecmuası
Ahmet Taşğın, 1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Dini Gruplar: Aleviler Yezidiler Örneği
Ahmet Dursun, Meşrutiyet Dönemi Gazetelerinde Bediüzzaman Said Nursi ve Sebilürreşad Mecmuası ile Münasebetleri
Ayşe Polat, Sırat-ı Müstakim ve Okuyucu Mektupları: "İslam'ı" Sorma, Savunma, Tartışma ve İnşa

12

Mart, Pazar

09:30-11:00
Genel Salon

5. Oturum | Erken Dönem Dergilerde Eğitim ve Siyaset Oturum Başkanı: Mahmut Hakkı Akın

Mustafa Gündüz, Sırat-ı Müstakim'de "Hürriyet, İlm ve Terbiye" Üzerine Bir Tartışma
Kurtuluş Öztürk, II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Eğitim Düşüncesi
M. Salih Arı & İbrahim Halil Ozan, Sırat-ı Müstakim ve Volkan'a Göre 31 Mart Olayı
Muharrem Samet Bilgin, Dozy'nin Tarih-i İslamiyet'ine İslamcı Dergilerde Verilen Tepkiler

09:30-11:00
Konferans
Salonu

6. Oturum | İslamcılık, Milliyetçilik ve Antikomünizm Oturum Başkanı: Süleyman Güder

Ertuğrul Meşe, 1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Antikomünizm
Özlem Avcı, Türk Olmanın Şartı Kaçtır? İslami Dergilerdeki Azınlık Söylemi
Şenol Gündoğdu, II. Meşrutiyet'te İslamcılara göre Millet ve Milliyetçilik: Sebilürreşad Örneği
Güngör Göçer, "Cehil ve Kızıl Taassuba Karşı" Bir Dergi: Hak Mecmuası

11:30-13:00
Genel Salon

7. Oturum | Çok Partili Dönemde İslamcı Dergiler I Oturum Başkanı: Halit Bekiroğlu

Yusuf Turan Günaydın, İslâmın Nûru Dergisi (1951-1953) ve Tasavvuf Alanına Katkısı Üzerine Bir İnceleme
Yasin Beyaz, Büyük Doğu Dergisi'nin İslam Dünyasına Bakışı
Kâmil Büyüker, Mecmua İçinde Ansiklopedi, Ansiklopedi İçinde Mecmua: İslam-Türk Ansiklopedisi/Muhîtü'l Maârif Mecmuası (1940-1948)
Muhammed Akaydın, Türk Ruhu Dergisi ve Ali Haydar Öztürk

11:30-13:00
Konferans
Salonu

8. Oturum | İslamcı Düşüncenin Öncü Şahsiyetleri Oturum Başkanı: Bilal Kemikli

Bayram Ali Çetinkaya, İslamcılıktan Sükelerizme Şemseddin Günaltay'ın Zihinsel Dönüşümü
Mustafa Tekin, Bir İslamcı Profili Olarak Mehmet Akif
Fahrettin Gün, Eşref Edib Fergan'ın Hayatı, Eserleri ve Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad Mecmuası
Bedir Sala, Said Halim Paşa'nın Düşünsel Mirası

14:15-15:45
Genel Salon

9. Oturum | İslamcı Dergilerde Dini İlimler Oturum Başkanı: İbrahim Halil Üçer

Hüseyin Hansu, Babanzâde Ahmet Naim (1872-1934) ve Sırat-ı Müstakim Mecmuasındaki Hadis Tercümelere
Abdullah Durmuş, Sebilür-reşad Dergisinde Birden Çok Evlilik Tartışmaları: Ahmed Hamdi Akseki Örneği
Ercan Şen, 1960 Öncesi Yayımlanan İslamcı Dergilerde Kur'ân Çevirileri Etrafında Yapılan Tartışmaların Serencâmı:
Sebilürreşad ve İslâm Dergisi Örneği
Mustafa Özel, Hasan Basri Çantay'ın Tefsir, Meal ve Kur'ân-ı Kerim'e Dair Yazıları

14:15-15:45
Konferans
Salonu

10. Oturum | Çok Partili Dönemde İslamcı Dergiler II Oturum Başkanı: Abdulkadir Macit

Birsan Banu Okutan, Hareketin Çalışma Sesi: Akif'i Yeniden Anlamak
Mine Alpay Gün, Ömer Rıza Doğrul ve Selâmet Dergisi
Kamil Çoştı, Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dini İçerikli Yayıncılık Serüveni
Ali Özcan, Tek Kişilik Kültür ve Medeniyet Ordusu: Serdengeçti Dergisi

16:00-17:00
Genel Salon

Kapanış Değerlendirme

Necdet Subaşı, Bilal Kemikli, Lütfi Sunar, Vahdettin Işık, Asım Öz, Mahmut Hakkı Akın

İSLAMCILIĞIN DİLİ VE DİNAMİKLERİ

Oturum Başkanı: Vahdettin Işık

Avrasya Salonu, 11:00-12:45

Alev Erkilet

Soğuk Savaş Sonrası İslamcılığın Ana Söylem ve Dinamiği

Lütfi Sunar

Modernleşme ve Muhafazakarlık Arasında İslamcılığın Toplumsal Tahayyülü

Necdet Subaşı

Erken Dönem İslamcı Düşünce ve Neşriyatın Dinin Toplumsallaşma Biçimlerine Etkileri

S. Kurtuluş Kayalı

İslamcılığın 1940'lı Yıllarda Şekillenışı Üzerine Bazı Düşünceler

Soğuk Savaş Sonrası İslamcılığın Ana Söylem ve Dinamiği

AÇILIŞ
ÖZEL
PANELİ

1946-1990 arasına tekabül eden Soğuk Savaş Dönemi, Rusya ve uydusu devletlerden oluşan Doğu bloku ile ABD merkezinde toplanmış Batı Bloku arasında, kontrollü gerginlik üzerine kurulmuş denge ilişkileriyle nitelenmektedir. Adına savaş denmiş olsa da, aslında iki tarafın üzerinde ittifak ettiği bir politika söz konusuydu. 1945'te Roosevelt, Churchill ve Stalin Yalta Konferansında bir araya gelmiş; Alexander Yakovlev'in deyişiyle "farklı toplumsal sistemlere mensup halkların ve ulusların, hayatlarında etik ve toplumsal bakımdan farklı ideallere sahip olmalarına rağmen barış ve ahenk içinde yaşayabileceklerine" karar vermiş ve dünyayı aralarında paylaşmışlardı. Bu anlaşma, her iki tarafa da kendisine ayrılmış bölgelerde emperyalist bir yayılma olanağı sağlamıştı. Sosyal ve siyasal bilimler literatürü, bu "gergin" ilişkiler döneminin sonunu SSCB'nin yıkılmasına tarihlenmekte ve Glasnost / Perestroyka sonrasında çözülen SSCB'nin macerasını merkeze almaktadır. Ancak, İslam dünyasının Soğuk Savaşın öngördüğü ikircikli taraftarlık ve karşıtlıkların ötesine geçip tam bağımsızlıkçı perspektiften hareketle Üçüncü Yol olarak İslam davasının güzergâhını izlemeye başlaması, 1990'lardan önceye rastlamaktadır. 1979 sonrasında iki önemli tarihsel olayla birlikte yeni kurucu dinamikler ortaya çıkmıştır. Meseleye bu açıdan bakacak olursak, Soğuk Savaş'ın dengelerini sarsan olayların 90'lara değil 1979'a tarihlenmesi gerekir. Afgan Cihadı ile birlikte Müslümanların SSCB'den bağımsızlaşma çabası sıcak ve açık bir savaşa dönüşürken, İran Devrimiyle birlikte ABD'den bağımsız bir iç ve dış politika arayışı siyasal yapı içinde somutlaşma imkânı bulmuştu. Bu iki olay sonraki on yıllar boyunca küresel siyaseti etkiledi. Söz konusu mücadeleler, İslam dünyasının Doğu'nun ya da Batı'nın güçlü devletlerinin arkasında hizalanmak zorunda olmadığını gösteren birer "yapılabilirlik kanıtı" oluşturdu; tam bağımsızlık ve kurumsallaşma arayışları Bosna ve Çeçenistan deneyimleri üzerinden bugüne kadar devam etti. Bu tebliğde, Soğuk Savaş kavramsallaştırmasının İslam dünyası açısından anlamı kısaca değerlendirilecek ve gerek bu dönemin, gerekse cihat ve devrimlerle nitelenen sonraki dönemin İslam toplumlarındaki ve özelde de Türkiye toplumdaki izdüşümleri üzerinde durulacaktır.

Alev Erkilet

1983'te Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Yüksek lisans (1985) ve doktorasını (1996) araştırma görevlisi olarak çalıştığı aynı bölümde tamamladı. Bu dönemde DPT'nin Özel İhtisas Komisyonlarında ve Aile Araştırma Kurumu için yapılan "Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları" başlıklı araştırmada görev aldı. Bölümlerinden birini yazdığı araştırma raporu 1997 yılında yayımlandı. 1997-2000 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yardımcı doçent olarak çalıştı. Şubat 2012-Eylül 2013 tarihleri arasında Kırklareli Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde yardımcı doçent ve doçent olarak görev yapan Erkilet, Eylül 2013'den sonra sırasıyla Sakarya Üniversitesi İletişim Tasarımı ve Medya Bölümü ile Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinde çalışmalarını sürdürmüştür. Eylül 2015-Ağustos 2016 arasında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde görev yapmış olan Erkilet'in Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler, Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya, Eleştirelilikten Uyuma, Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları, Mazlum Doğu'nun Mağrur Çocukları, İstanbul Halkının Dilencilik Olgusuna Bakış Açısı (İ. Coşkun ile birlikte) olmak üzere altı kitabı, çeşitli kitap ve dergilerde yayınlanmış makaleleri vardır.

Modernleşme ve Muhafazakarlık Arasında İslamcılığın Toplumsal Tahayyülü

AÇILIŞ
ÖZEL
PANELİ

Türkiye tarihinde toplumsal yapıya dair iki uçtan bahsetmek mümkündür: Birinci uçta batılılaşma ile özdeşleşen modernleşmecilik, öte uçta da mevcut hali korumaya çalışan muhafazakarlık. Bu karşıt görüşler birbirinden beslenerek varlıklarını devam ettirmektedirler. Modernleşmeciliğin aşırı ve hızlı değişim talebi, muhafazakarlığın korumacı reflekslerinin zeminini oluştururken, muhafazakarlığın yeni toplumsal sorunların çözümüne dair geliştirdiği bigane tavır da modernleşmeciliğe bir ivme kazandırmaktadır. Bu iki tavrın karşısında yer alan İslamcılığın toplumsal tahayyülü ise zaman zaman bir aralığa sıkışmışlık görüntüsü verse de hem yenilenmeyi hem de muhafazayı bir arada tutma girişiminin bir mahsülü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple İslamcılar zaman zaman modernleşmeciler tarafından gericilikle itham edilebilirken; muhafazakarlar tarafından da modernist olmakla suçlanabilmişlerdir. Bu arafta kalma halinden ötürü İslamcılığın kendi dilini ve iddialarını kurması; kendisini bu popüler tavlara karşı konumlandırması epey zor ve sorunlu olmuştur. Dolayısıyla İslamcılığın dili kekeme ve zorunlu olarak nüanslı olmak durumunda kalmıştır. Bu tebliğde bir aralıktaki kalmış olan İslamcılığın toplumsal tahayyülünün imkan ve zaafalarını ele almak, özgün yanlarını belirleyip metodolojik bir düşünce izleği ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Lütfi Sunar

Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde "Karl Marx ve Max Weber'in Doğu Topluluklarına Yaklaşımları" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Sosyolojik teori, sosyoloji tarihi, şarkiyatçılık alanında çalışmalarda bulunan Lütfi Sunar, hâlen İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sunar'ın Marx ve Weber'de Doğu Toplulukları ve Türkiye'de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies adlı yayımlanmış üç telif kitabı ve çok sayıda editörlüğünü yaptığı kitap bulunmaktadır.

Erken Dönem İslamcı Düşünce ve Neşriyatın Dinin Toplumsallaşma Biçimlerine Etkileri

AÇILIŞ
ÖZEL
PANELİ

İslamcı söylemler de diğer ideolojiler gibi bir toplumsal muhayyileye sahiptir. İslam'ın gündelik ve kamusal hayat gerçekliği içinde yer tutma çabasını önceleyen İslamcı akımlar en başta bu tahayyülün gerçekleşmesi amacıyla müntesiplerinin din ve dünya algılarına yön verme çabası içinde olmuşlardır. Cumhuriyet İslamcılığını Osmanlı Meşruiyet İslamcılığından devraldığı müktesebat yeni dönemde laiklik ve sekülerleşme bağlamları içinde yeniden ele alınmayı gerekli kılmıştır. Geleneksel İslamcı damar İslam içinde arınma ideolojisiyle kendine alan açmaya çalışırken modern İslamcılık da aynı süreklilik içinde yeni dünyanın sorularıyla baş etme ve çağdaş itirazları cevaplama konusunda yeni arayışlara girmiştir. “Erken Dönem İslamcı Düşünce ve Neşriyatın Dinin Toplumsallaşma Biçimlerine Etkileri” başlığını taşıyan bu tebliğde kuruluş döneminin sınırları içinde İslamcı söylem inşainin toplumsal boyutları ele alınacaktır. Bu bağlamda İslamcı söylemin toplum tahayyülünden başlamak üzere, onun bireyin içsel dünyasında kendine yer tutmuş bir dinselliği nasıl ve hangi kontekstlerle “yeni hayat” a taşıma çabası içinde olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. İslamcılığın dini referans dünyasından beslenen Osmanlı toplumsal yapısını değerlendirirken genel geçer iddialarını tebaaya nasıl ulaştırdığı, onlarda üretmeye çalıştığı muhalefeti hangi kalıp söylemlerle gerçekleştirdiği bu tebliğin belli başlı problematikleri arasında yer alacaktır. Tebliğimde erken dönem kurucu İslamcı söylem pratiklerinden hareketle bunun özellikle düşünce ve yayın aracılığıyla kamusallaşma etaplarında nasıl bir toplumsallaşma öngördüğünü, ortaya çıkan sonuçların nasıl okunması gerektiği ele alınacaktır.

Necdet Subaşı

1961’de Artvin’de dünyaya geldi. 1986 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun olan Subaşı, kısa süreli öğretmenlik mesleğini icrasının ardından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde doktora çalışmalarına devam etti ve “Türk Aydınının Din Anlayışı” serlevhali doktora tezini savundu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde öğretim üyeliği yapan Subaşı, 22.01.2011 tarihinde Strateji Geliştirme Başkanı olarak atandı. Subaşı’nın “Türk Aydınının Din Anlayışı”, “Kutsanmış Görüntüler”, “Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme”, “Gündelik Hayat ve Dinsellik”, “Alevî Modernleşmesi”, “Ara Dönem Din Politikaları” ve “Sınırları Yoklamak” adlı eserleri yayımlanmıştır.

İslamcılığın 1940'lı Yıllarda Şekillenmesi Üzerine Bazı Düşünceler

AÇILIŞ
ÖZEL
PANELİ

1940'lı yıllarda İslamcı düşüncenin temel özelliklerini anlamlandırmak için iki hususa dikkat etmek anlamlı olabilir. Bunlardan biri bu düşüncenin en azından yaşantı gereği Meşrutiyet geleneğinden beslenmiş olmasıdır. Böyle bir beslenme durumunun örtük olması yanında İslamcı düşünce de ister istemez örtük bir hal arz etmektedir. Bu durum bir de dönemin zorunlu şartları itibarıyla böyledir. İslamcı düşünceyi ortamından, içine doğduğu ortamdan, ortamın somut şartlarından ve düşünsel geçmişinden soyutlamak mümkün değildir. Dolayısıyla zamanın şartlarını belli ölçüde zorlasa da dönemden tümüyle bağımsız olması düşünülemez. Ancak görünür olmayan İslami düşünce ile yayın alanını bariz olarak ayırmak gerekmektedir. Bu noktada dönemin özelliklerini dikkate alan bir şekilde pratik ve pragmatik bir tutumun varlığına da dikkat etmek gerekmektedir. İslami düşüncenin daha bir rahatlayıcı, rahatlatıcı bir ortamda ortaya çıktığına dikkat etmek gerekmektedir. 1940'lı yıllardan itibaren resmi yaklaşım da geçmişini daha esnek bir şekilde değerlendirmeye başlamıştır. 1940'lı yılların İslamcılarının düşünsel anlamda sol entellektüeller kadar (Niyazi Berkes, Behice Boran) rahat ve pragmatik (resmi ideolojiyle barışık) olduğunu düşünmemek gerekmektedir. Tabii bunu İslamcı düşüncenin değişik unsurlarında farklı farklı düşünmek lazımdır. Bir başka söylenecek husus da dolayısıyla 1940'lı yıllarda İslamcı düşüncenin homojen/yekpare olmamasıdır. Ortam gereği İslamcı düşünce de başka düşüncelerle bir ölçüde iç içe geçmiştir. İslamcı düşüncenin düşünsel anlamda farklılaşmasını bariz olarak üç isimde ve üç dergide somutlaştırmak mümkün görünmektedir. Bunlar belki de düşünsel farklılaşmayla tam örtüşmeyen, tarihsel olarak tam örtüşmeyen Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Hareket'te kendisini hissettirmektedir. Bunlardan geçmişten en fazla besleneni Eşref Edip ve Sebilürreşad, en teorik olanı Hareket ve Nurettin Topçu ve en pratik ve pragmatik olanı da Büyük Doğu ve Necip Fazıl'dır. Bu üç düşünce adamı 1960'lı yıllarda da yazmışlar ve Türkiye'deki İslamcı düşünceyi daha sonra şekillenen İslamcı düşünceyi de etkilemişlerdir. Bunların arasında en etkileyici olanı Necip Fazıl, en az etki bırakanı da Nurettin Topçu olmuştur. İslamcı düşüncenin soyut/sosyolojik boyutu, parti ve siyaset görünümü biçimlenişinden daha gelişkin olmuştur.

S. Kurtuluş Kayalı

1949 yılında Kırşehir'de doğdu. İlkokulu Nevşehir'in Nar kasabasında, orta öğretimi de Tarsus'ta tamamladı. 1971-1972 ders yılı sonunda Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1978 yılında Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde başladığı akademik hayatı aynı yerde tamamladı. Ayakları bu coğrafyaya basan sosyoloji-tarih eksenli çeşitli kitapları ve makaleleri bulunmaktadır.

1.

OTURUM

İSLAMCI DÜŞÜNCEDE SÜREKLİLİK VE KIRILMA

Oturum Başkanı: Necdet Subaşı

Genel Salon, 14:00-15:30

Mehmet Erken

1923-1960 Arası Türkiye'de İslami Yayıncılık

Asım Öz

Kaynaklar ile Gelecek Arasında: Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İslâmcı Dergilerin Önceliklerine Dair

Fatma Bostan Ünsal

Sebilürreşad Dergisi (1948-63) Örneğinde İslamcılık Düşüncesi: Devamlılıklar Kırılmalar

Mahmut Hakkı Akın

İslamcılığın Fetret Devri, Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Dergisi

1923-1960 Arası Türkiye’de İslami Yayıncılık

1.

OTURUM

Cumhuriyetin ilk döneminde İslami hareketler üzerinde çetin bir baskı olduğu reddedilmez bir gerçektir. Bu baskı ortamı yayın dünyasında da etkisini göstermiş, İslami nitelikli yayınlar çok sınırlı sayıda yayınlanabilmiştir. Çok partili seçim dönemi ile beraber peyderpey hafifleyen baskılar neticesinde dergi ve kitap yayınlarında artışlar gözlenmiş ve 50’lerin sonuna doğru, düzenli yayın faaliyetleri görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde kurulan Bedir, Hilal, İrfan gibi yayınevleri etkisi bugüne kadar devam eden yayınları başlatmışlardır. Bu tebliğ, Cumhuriyet döneminde yayınlanan İslami eserler bibliyografyasını temel alarak, 1923-1960 dönemi İslami yayıncılığın temel parametrelerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Dönemin yayınları incelenirken, düzenli yayın faaliyetinde bulunan yayınevlerinin yanında, yerel matbaalar, münferit baskı kitaplar ve risaleler de dikkate alınacaktır. Yayınlar, tercüme-telif-sadeleştirme türlerine göre, merkeze aldıkları konulara göre ve dönemin siyasi atmosferi ile ilişkilerine göre farklı başlıklar altında incelenecektir. Dönemin yayınları kendi içinde iki alt bölümde incelenecektir. Birinci dönem Takrir-i Sükûn kanununun ilan edildiği 1925 yılı ile çok partili hayatın başladığı 1946 yılları arasını kapsamakta; ikinci dönem ise çok partili hayatın başlangıcından 1960 darbesi arası dönemi ele almaktadır. Bu iki dönem arasında yayınların yayınlanma şekli kadar yayın içerikleri açısından da farklılıklar mevcuttur. Ele alınacak katalog dışında kaynaklar Milli Kütüphane ve diğer kütüphanelerin veri tabanları üzerinden temin edilmeye çalışılacak, kitapların nasıl karşılık buldukları yayınlanmış hatırat-biyografi eserleri üzerinden tespit edilecektir.

Mehmet Erken

İstanbul Fatih’de doğdu. 2006 yılında Vefa Lisesinden, 2012 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Mezun oldu. 2016 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde “Türkiye’de Yayıncılık Alanının Dönüşümü (1980-2015)” başlıklı yüksek lisans tezini savundu. TRT Türk’de yayınlanan “Hanlardan Plazalara” ve “Devrialem” programlarında editör ve yapımcı olarak çalıştı. Halen Dunyabizim.com’un yayın yönetmenliğini yapmakta ve FSMVÜ Tarih bölümünde doktora eğitimini sürdürmektedir.

Kaynaklar ile Gelecek Arasında: Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İslâmcı Dergilerin Önceliklerine Dair

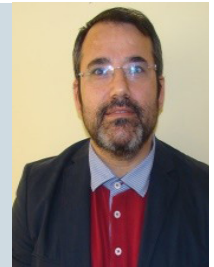
1.

OTURUM

İslâmcılık meselesi Türkiye’de 2000’lerden itibaren daha sıklıkla gündeme geliyor. Bu konu ile ilgilenenlerdeki çeşitlenme, konunun siyasî aktörler nezdinde gündem maddesi haline gelmesi, İslâmcılığa olan alakanın detaylandırılması, sayıları artan yeni tartışma platformlarının ortaya çıkışı vb. bu bağlamda düşünülebilir. Artık dikkatli okur ve yazarlar, gerek akademinin formel çerçevesi içinde, gerekse, –hiçbir konfor ve itibar vaat etmeyen ‘yerler’ dahil–, alternatif kamusal ortamlarda İslâmcılıkla alakalı çalışmaların dergiler zemininden yapılmasının daha doğru neticeler sunacağı kabul edilmektedir. Elbette dergi analizlerinin, çoğu zaman “indirgemeci” ve “özcü” bir dergi tasavvuru ile malûl olduğu da göz ardı edilemez. Bu tebliğde, Türkiye’de, İslâmcılıkla alakalı çalışmaların detaylandırılması bağlamında gündeme gelen İslâmcı dergilerin çok partili hayata geçiş sürecindeki öncelikleri ele alınacaktır. Gerek Türkiye İslâmcılığın Cumhuriyet sonrasındaki kurucu dergileri gerekse daha ufarak dergilerde işlenen konulardan hareketle, dönemin “İslâmcı” olarak adlandırılan çevrelerinin fikrî ve siyasî önceliklerinin neler olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Buna göre, çoğunlukla (bazen de haksızca) İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki siyasî gelişmelerle bağlantılı olarak ele alınıp nesneleştirilen söz konusu dergilerin, bugün tasavvur edildiği nispette kuvvetli bir “İslâmcılık” anlayışının yeşermesine yettiğini veya böyle bir anlayışı temel aldıklarını söylemek abartılı olacaktır. Bu alandaki baskın söylem ve uygulamaların büyük bir kısmı dinle alakalı taleplerini önceki dönemlerden kalan unsurlarla kamusalallaştırmaya devam ederken, aynı zamanda 1960’lara ve sonrasına uzanan birtakım polemiklere sahip görünmektedir. Diğer bir deyişle, “İslâmcı” dergilerin bu dönemi sıklıkla iki kutup arasında gelip gitmektedir: Bir yandan İslâm’la alakalı bilgiler (tefsir, siyer, din eğitimi, ilmihal bilgileri, İslâm tarihi, tasavvuf, adabı muaşeret vb.) sunulurken diğer yandan kendilerinin ayırt edici grup kimliklerine kamusal alanda saygı duyulup tanınmasını talep etmektedirler. Bu noktada da aktüel siyasî gelişmeler yanında yakın tarih eleştirisi, masonların ve Yahudilerin icraatları, CHP yergisi, laiklik, İslâm medeniyeti söylemi ve insanlığa kazandırdıkları vb. konulara değinilir. Bu sarkaç gibi sallanma hali, yalnızca bu döneme has değildir ve büyük oranda sonraki on yıllardaki dergilerde de paylaşılmaktadır. Denilebilir ki bu iki ağırlık merkezi uzun zaman İslâmcı dergilerin karakteristik vasfını oluşturmuştur.

Asım Öz

1976 Denizli doğumlu. Yazar, editör. Eleştiri, değini, inceleme ve söyleşileri *Dünya ve İslâm*, *Haksöz*, *Hece*, *Tasfiye*, *Tezkire*, *Umran*, *Virgöl* gibi süreli yayınlarda yayımlandı. *Dünya Bülteni*’nde yazıyor. Ağırlıklı çalışma alanı Türkiye’de İslâmcılık düşüncesi, özellikle 1960 sonrası düşünsel/siyasal etkileşimler ve İslâmcı neşriyattır. Yayımlanan çalışmaları şunlardır. *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet* (derleme, 2008), *Haritada Kan Lekesi* (derleme, 2009), *Saatçi Musa* (nehir söyleşi, 2010) ve *Kâğıt Kokulu Yıllar* (nehir söyleşi, 2013). *İsmail Kara ile birlikte Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi* (2013) ile *Necip Fazıl Kitabı* (2015) kitaplarını hazırladı.

Sebilürreşad Dergisi (1948-63) Örneğinde İslamcılık Düşüncesi: Devamlılıklar Kırılmalar

1.

OTURUM

Türkiye'nin başlıca düşünce akımları İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık olmuştur. İslamcılık düşüncesinin önde gelen dergilerinden olan ve 1908'de yayınlanmaya başlayan Sebilürreşad dergisi -ilk başta Sırat-ı Müstakim ismi ile yayınlanmıştı- Takrir-i Sükün Kanunu ile kapatılmasından 25 yıldan daha fazla bir süre sonra 1948'de tekrar yayınlanmaya başlamış ve 1960'lı yıllara kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Sebilürreşad dergisinin 1948-60 yılları arasında laikliğe, devrin siyasi olaylarına, siyasi partilere ve uluslararası ilişkilere yönelik tavrının incelendiği bu çalışmada İslamcılık düşüncesinin 100 yıllık bir tarihi arkaplan içinde nasıl bir devamlılık veya kırılmaya uğradığı görülmeye çalışılacaktır. 1948-63 tarihi Türkiye'nin siyasi tarihi için çok önemli bir döneme denk gelmektedir. Bu tarih bilindiği gibi çok partili demokrasinin başladığı, çok gerilimli bir çok partili siyasi düzenin yaşandığı, 1960 askeri darbesi gibi iç politika açısından önemli olmasının yanı sıra NATO üyesi olmak gibi Batılı askeri ve politik bloka dahil olmanın seçildiği ve bu konuda hemen hemen en net tutumun takınıldığı bir döneme gelmesi nedeniyle İslamcılık düşüncesinin özellikle rakibi olan "Batıcılık" düşüncesi karşısındaki görüşlerini izlemek açısından da önemlidir. Bu dönemdeki hem iç hem de dış politika gelişmelerine karşı Sebilürreşad yazarlarının takındığı tutum, bu politikaları dikkate almaları veya sessiz kalmaları da bizim için önemli olacaktır. İlk dönem ve 1980 sonrası İslamcılığında Batı'ya karşı şüpheci olan İslamcılığın, bu bloka aidiyetin kurulduğu ve tahkim edildiği bu dönemdeki görüşleri önemli olacaktır. Elbette İslamcılık düşüncesinin devamlılık ve kırılmalarını görebilmek için ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze ve özellikle 1980'den sonra başlıca hangi aktörlerin hangi konularda ne gibi görüşlere vurgu yaptığının dikkate alınması gerekiyor. Bu itibarla 1980 sonrası İslamcılık düşüncesi bu çalışma için önemli olacaktır.

Fatma Bostan Ünsal

1965'te Balıkesir'de doğmuştur. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, yüksek lisansını Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. Tez konusu Sebilürreşad Dergisinin (1948 sonrası) politik tutumudur. Bu konu ile ilgili olarak İletişim Yayınları'ndan çıkan İslamcılık Ansiklopedisinde iki madde (Mehmed Akif ve Ali Bulaç) kaleme almıştır. 2001 yılında Georgetown Üniversitesi İslam-Hristiyan Araştırmaları Merkezi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye ve Amerika'nın laiklik anlayışlarının tarihsel arka planını ve laiklikle ilgili güncel tartışmaları karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Muş Alparslan Üniversitesi'nde öğretim görevliliği yaptı (2013-2016). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi tez yazma aşamasında doktora öğrencisidir.

İslamcılığın Fetret Devri, Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Dergisi

1.

OTURUM

İslamcılık, son iki yüzyıllık süreçte düşünce dünyamızda etkili olmuş ve farklı dönemlerde farklı vurgularla dikkat çekmiş bir düşünce hareketidir. Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlıcılığın fiili imkanının kalmaması üzerine Türkçülük ve İslamcılık öne çıkan iki düşünce hareketi olmuştur. Savaşlar dönemi, bu iki ideolojinin geliştiği, farklı tartışmalara girdikleri ve yayıldıkları bir dönem olarak dikkat çekmiştir. İslamcılık, halkın kitlesel desteğine ihtiyaç duyulan Milli Mücadele döneminde devlet tarafından da önemsenmiştir. İslam'ın ve hilafetin son kalesinin kurtarılması retoriği, Milli Mücadele süresince güçlü bir şekilde işlenmiştir. Ancak dış çatışmanın bitmesiyle birlikte iç çatışma başlamış ve cumhuriyet kurulmadan hemen önce İslamcılarının meclisten tasfiyesi başlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından gerçekleşen inkılaplardaki laiklik vurgusu, "irtica ile savaş" üzerinden işlemiş ve katı bir pozitivist anlayışla kendi içlerindeki farklı yorumlar pek de gözetilmeden din referanslı bütün oluşumlar tehdit ve tehlike olarak görülmüştür. Hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi sembolik bazı olayların yanında Takrir-i Sükun kanunu ile İslamcı neşriyatın da önü kesilmiştir. Devam eden süreçte geleneksel referanslı tarikat ve cemaatlerin önemli bir kısmı yer altına çekilirken bu kesimden ayrılan daha modern yorumlara sahip kesimden de ülkeyi terk edenler, kenara çekilenler ve yeni oluşan rejimde konum sahibi olmak için iktidar sahipleriyle anlaşanlar olmuştur. Böylece entelektüel bir hareket olarak İslamcılık açısından ciddi bir fetret devri başlamıştır. Necip Fazıl, bu gelenekten gelen bir insan değildir. Bir ihtida süreci yaşamış, Abdülhakim Arvasi'nin sohbetlerinde bulunmuş, Büyük Doğu dergisi ile 1943 yılından itibaren tek partili dönemde CHP karşısında açıkça muhalefet yapma gayretinde olmuştur. O, mücadelesini İslam mücadelesi olarak tanımlamış ve özellikle CHP döneminde dindarların sessizliklerini ve yaşadıkları ötelenmeyi aşma amacıyla hareket etmiştir. Necip Fazıl, sadece bir şair ya da mensur eserler kaleme alan bir yazar olmanın ötesinde doğrudan bir aksiyon adamı olarak da Türkiye'de İslamcılığın fetret devrinde öne çıkmıştır. Düşüncesi ve hareketi değişen dönemlerde farklı vurguları olsa bile temelinde daima İslam anlayışının belirleyici bir yeri olmuştur. Bu bildiriye Necip Fazıl'ın 1940'lardan 1960'a kadar CHP ve DP dönemlerindeki mücadelesi Türkiye'de genel İslamcılık düşüncesi açısından değerlendirilecektir.

Mahmut Hakkı Akın

1981 yılında Karaman'da doğdu. 2003 yılında Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. 2005 yılında yüksek lisans, 2009 yılında doktora eğitimini Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında tamamladı. 2013 yılında sosyoloji alanında doçent oldu. 2004-2014 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi ve öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir.

2.

OTURUM

İSLAMCI DERGİCİLİĞİN ÖNCÜSÜ: SIRAT-I MÜSTAKİM VE SEBİLÜRREŞAD

Oturum Başkanı: Suat Mertoğlu

Konferans Salonu, 14:00-15:30

Adem Efe

İlk İslamcı Dergilerden Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Özelinde İslam Birliği İdeali

Ali Osman Çakmak

Sebilürreşad Dergisi'nin İslamcılık Söylemi (1948-1950)

Mehmet Birekul

Bir Dönemin Hafızası: Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad Dergileri ve İslamcılık Düşüncesi Üzerine
Bibliyografik Bir İnceleme

Vahdettin Işık

Sırat-ı Müstakim Dergisinde Doğu ve Batı Algısı

İlk İslamcı Dergilerden Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Özelinde İslam Birliği İdeali

2.

OTURUM

II. Meşrutiyet döneminin en önemli mecmualarından olan Sırat-ı Müstakim (SM), Türkçü, İslâmcı ve Batıcı ideolojileri benimseyen yazarların yazılarını yayımlamakla beraber son tahlilde Osmanlı Türkiyesi'nde İslâmcılık akımının sözcülüğünü yapmış bir yayım organıdır. Modernist İslâmcıların buradan ayrılarak İslâm Mecmuası'nı çıkarmalarından sonra dergi, belirgin bir biçimde muhafazakâr, dinî reformlara muhalif bir hüviyet kazanmıştır. Jöntürk Devrimi ile II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi sonucu siyasi güç ve dayanağını iyice kaybeden İslâmcılık akımı, eski hüviyetini yitiren bir ideoloji olmakla birlikte kaybolup gitmemiş, Sebilürreşad (SR) dergisi çevresinde, Batı, Batıcılık akımı ve diğer cereyanlara karşı bir alternatif ve muhalif güç olarak İslâmcı-millî düşüncüyü savunmuştur. Bir başka deyişle SR dergisi ise takip ettiği yayım politikası ile İslâmcılık akımını fikren besleyen ve destekleyen süreli bir yayın olmuştur. SM ve SR, 1908 ila 1965 yılları arasında, II. Meşrutiyet, Balkan Savaşları, İttihad ve Terakki, I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele ve Zafer dönemlerini ve ardından Cumhuriyet'in ilk yıllarını ve çok partili hayata yeniden dönüş dönemlerini yaşamış bir dergidir. Mezkur dergi SM/SR birinci dönem: 25 cilt, 641 sayı 9132 sayfa, İkinci dönem: 15 cilt, 362 sayı, 1786 sayfa, İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası: 2 cilt, 104 sayı 964 sayfa olmak üzere toplam 57 yıl 6 ay zarfında 42 cilt, 1107 sayı ve 11882 sayfa halinde Türk dergicilik tarihinde yerini almıştır. Herhangi bir dergi veya gazetenin yazar kadrosu, onun fikir ve düşünce hayatındaki yerini göstermesi açısından önemli bir göstergedir denebilir. Bu bakımdan SR'da devrin meşhur Türk ve İslâm âlim ve fâzılları yer almıştır. Bunlar içinde A'yandan Manastırlı İsmail Hakkı Efendi, Baş müddeiumumi Bereketzade İsmail Hakkı Bey, Hariciye Tercüme Şubesi Mümeyyizi Ferid Bey, Abdürreşid İbrahim Efendi, Babanzade Ahmet Naim Bey, Darü'l-Fünun Muallimlerinden Mehmet Âkif Bey, Alay Müftüsü Mehmed Fahreddin Efendi, Bursalı Mehmed Tahir Bey, Kazanlı Halim Sabit Efendi, Midilli İdadisi Müdürü M. Şemseddin Bey, Ali Şeyhü'l-Arab Efendi, Ispartalı Hakkı Bey, Tahirü'l-Mevlevi Bey, Edhem Nejat Bey, Selim Efendizade Mustafa Tâki Efendi, Aksekili Ahmet Hamdi Efendi, Hoca-zade Ahmet Bey, A. N. Bey, Alim Can el-İdris Bey, Halil Halid Bey, Ahmed Bey Agayef, Ali Rıza Seyfi Bey, Dabistan-ı İraniyan Müdürü Tevfik Bey ve H. Eşred Edib Bey gibi isimler vardır. Daha sonraki sayılarda ise bunlara Kemalzade Ali Ekrem, Haşan Hikmet, İzmirli İsmail Hakkı, Milaslı İsmail Hakkı, Mustafa Sabri Efendi, Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi, Prens Said Halim Paşa, Musa Carullah, Muhammed Abduh, Abdülaziz Çavuş, Ferid Vecdi, Ömer Rıza, S. M. Tevfik, Yahya Afif vb. gibi Sırat-ı Müstakim dergisinde de yer almış olan ve yeni isimler de eklenmiştir. Döneminin en önemli aydınlarım bünyesinde bulunduran yayım organı için Shaw şunları söylemektedir: "İslâmcı gruplar içinde en entelektüel olup dergi Meşrutiyet'in İslâm ile uyduğu fikrini savunuyordu. Derginin ele aldığı önemli, konulardan biri ve belki de en önemlisi İslam birliği/İttihad-ı İslam projesiydi. İşte bu bildiride Sebilürreşad dergisi İttihad-ı İslam'la ilgili makaleler ele alınacak ve sosyolojik bir analize tabi tutulacaktır.

Adem Efe

1991 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu ve aynı yıl Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi Anabilim dalında yüksek lisansa başladı. "Nakşebendiliğin Halidiyye Kolu ve Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi Cemaati" adlı tezini 1994 yılında bitirdi. 1994 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Din Sosyolojisi Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1995 yılında da Uludağ Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi anabilim dalında doktora öğrenimine başladı. 2002 yılında "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcılar ve Modernleşme (1908'den 1924'e)" adını taşıyan teziyle bilim doktoru oldu. 2010 yılında Yard. Doç.; 2011 Ocak ayında da doçent; 2016 yılında da Prof. oldu. Alanıyla ilgili birçok ülkede bulunan Efe'nin 5 kitabı ve çok sayıda makale, bildiri çevirisi mevcuttur.

Sebilürreşad Dergisi'nin İslamcılık Söylemi (1948-1950)

2.

OTURUM

Türkiye'de İslamcılık düşüncesi, özellikle 1924 ve 1925 yıllarındaki Cumhuriyet devrimleri sebebiyle, bu yıllardan itibaren görünürlüğüne kaybetmiştir. Tek parti döneminin yoğun baskı ortamında sindirilmiş olan düşünce akımının, II. Dünya Savaşı sonrasındaki nispi serbestlik atmosferinde tekrar canlanmaya başladığı görülür. Sebilürreşad Dergisi, Türkiye'deki İslamcılık düşüncesinin en önde gelen ve uzun ömürlü yayın organı konumundadır. Dergi 1925'te Takrir-i Sükûn kanunuyla son vermek zorunda kaldığı yayın hayatına, Mayıs 1948'ten itibaren devam etme kararı almış, böylece İslamcı Dergiler arasında Osmanlı döneminden Cumhuriyete intikal edebilen yegane süreli yayın ünvanını kazanmıştır. Bu tebliğ İslamcılık düşüncesinin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde nasıl bir seyir takip ettiğini, Sebilürreşad Dergisi örneklemini üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada derginin bu yıllardaki ana gündem maddeleri tespit edilmiş ve dergi yazarlarının maddeler hakkındaki temel yaklaşımları işlenmiştir. Söz konusu yıllarda bir anlamda yeniden teşekkül eden İslamcı söylemin hangi argümanlar üzerinde yükseldiği, rejimle nasıl bir ilişki kurduğu, nasıl bir muhalefet anlayışı güttüğü ve hangi talepleri, nasıl bir üslupla dile getirdiği gibi sorulara cevap aranmış, bu çerçevede derginin yayın çizgisinin İslamcı söylem içindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ali Osman Çakmak

1984 senesinde Kastamonu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da tamamladı. 2002 yılında Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden, 2006 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda ve Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisans derecesi aldı. 2007-2016 yılları arasında Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde yurt yöneticisi ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak çalıştı. Halen İlim Yayma Cemiyeti İlimler ve Sanatlar Merkezi'nde yönetici olarak görev yapmaktadır.

Bir Dönemin Hafızası: Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad Dergileri ve İslamcılık Düşüncesi Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme

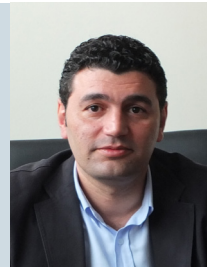
2.

OTURUM

Sırat-ı Müstakim - Sebilürreşad dergileri toplam bin sayı bulan yayınlarıyla belki tarihin en hareketli, sosyal ve siyasi değişimin en hızlı geliştiği yarım asrı aşan bir zamanın tanığı olmuşlardır. Dergilerin yayın yaptıkları dönemde Batı sömürgeciliğine ve fikri hegemonyasına karşı koyan bir anlayış olarak İslamcılık düşüncesi, özellikle Osmanlı'nın parçalanması ve iktisadi esaret altına alınması sürecinde İslam'ın bilimsel ve kültürel anlamda ilerlemeye engel olmadığı fikrinden hareketle gerek zihni gerekse toplumsal anlamda önemli bir açılımın adı olmuştur. Dönemin çeşitli yayın organları tarafından desteklenen bu düşünce Mehmet Akif Ersoy, Eşref Edip Fergan gibi dönemin en önde gelen fikir ve aksiyon adamları sayesinde Sırat-ı Müstakim - Sebilürreşad dergilerinde de tam anlamıyla kendisini bulmuştur. Defalarca kapanıp yeniden yayın hayatına başlamaları ve çeşitli zorluklara maruz kalmalarına rağmen dergilerin fikri düzleminde bir sapmanın olmaması ve yayın politikasının bu doğrultuda şekillenmesi dergileri İslamcılık ve İttihad-ı İslam düşüncesinin en uzun soluklu yayın organı haline getirmiştir. Bu çalışma bir dönemin hafızası anlamına gelen bu dergileri irdelemeyi ve bu dergilerdeki tartışma başlıklarını bibliyografik bir incelemeye tabi tutarak gerek dönemin fikri hayatına dair belli bir kaniya ulaşmayı gerekse bu dergilerin İslamcılık düşüncesi içerisinde yerini tespit etmeyi hedeflemektedir.

Mehmet Birekul

Konya'da doğdu. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. Din Sosyolojisi alanında yüksek lisansını ve doktorasını tamamladıktan sonra İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi ve Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nde bir dönem misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. 2016 yılında sosyoloji alanında doçent oldu. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü öğretim üyesidir. "Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile" (Konya / 2001), "Peygamber Günlerinde Kadın" (Konya / 2004), Avrupa Birliği, Türkiye ve Dinî Hayat" (Amsterdam / 2011) ve Armağan Kültürü (İstanbul / 2015) isimli kitapları ve din sosyolojisi, kültür sosyolojisi, sanat sosyolojisi ve modernleşme gibi alanlarda birçok ulusal ve uluslararası dergide makaleleri bulunmaktadır.

Sırat-ı Müstakim Dergisinde Doğu ve Batı Algısı

2.

OTURUM

Tanzimat Fermanı'nın beyanını esas alarak ifade edersek, Müslümanlar yaklaşık üç (3) asırdır ciddi bir takım askeri, idari, siyasi, sosyolojik ve fikri sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunun Avrupa'nın nüfuzuna girmek ile yakından irtibatlı bulunuyor. Sorunun ne olduğunu ve nasıl aşılabileceğini anlamlandırma çabalarına bakıldığında, bir yandan kendi halini, diğer yandan da galip bir güç olarak Avrupa'yı anlama ve anlamlandırma çabalarının arttığına tanık oluyoruz. Doğu-Batı diyalektiği tam da bu süreçte ortaya çıkıyor. Bu tebliğin konusu, İslami yenilenme (teccid ve ihya) siyasetini temsil eden Sırat-ı Müstakim dergisinde Doğu ve Batı kavramlarının nasıl algılandığını açıklığa kavuşturmak. Bu çerçevede tebliğin izini sürdüğü temel sorusu da *Sırat-ı Müstakim dergisinde yazan fikir adamları, Doğu-Batı kavramları çerçevesinde, kendi kimliklerini ve muhataplarını yeniden nasıl kurgulanmakta ve inşa etmektedirler?* Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kendini ve başkasını yeniden anlama, açıklama ve konumlandırma ihtiyacı duyan Müslümanların düşünce dünyasına, yeni bazı kavramlar girmişti. Mesela daha önce *'darul-İslam'*, *'darul-harb'* ve *'darul-sulh'* gibi kavramları belli bir epistemik sistem dahilinde kullanan Müslümanlar, Avrupa nüfuzunun da etkisiyle, modern sosyal bilimlerin kavramlarından etkilendiler. Doğu-Batı da bu etkilenme çerçevesinde ortaya çıkan yeni kavramlar olarak ele alınabilir. Elbette ki bu zihni değişim, bir tarihi-sosyolojik bağlamda vücut bulmaktaydı. Bu sebeple, biz de çalışmamızda öncelikle Doğu ve Batı kavramlarının 1908-1912 yılları arasında yayınlanan Sırat-ı Müstakim dergisinin nüshalarında nasıl algılandığının tespitini yapacağız. Tebliğimizde konu edinilen yazıların sürekli değişen, çok yönlü ve kendi içinde pek çok çelişki barındıran bir süreçte şekillenmekte olduğu varsayılmıştır. Bu yüzden, böylesine sarsıntılı bir zeminde vücut bulan hiçbir görünümün kalıcı "melez" oluşumlar olarak sınıflandırılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bu düşünceden hareket ederek, hem kurumsal oluşumları, hem fikir hareketlerinin duruşunu etkileyen daha derin ve görünmez alt dalgaların olabileceğini dikkate alan bir ihtiyat payı ile değerlendirmeler yapmamız gerekiyor. Sosyal bilimciler arasında yaygın olan kimi varsayımlar karşısında özgüvenli bir tutum sergilemeyi esas alan bu çalışmada, Osmanlı'da devletin öncülüğünde sürdürülen *yenilik* çabalarının, Müslüman alimlerin ve aydınların katkıları ile sürdürülmüş olmasına karşın, Müslüman alimlerin tümüyle muvafakat ettikleri bir süreç olarak da işlemediği sonucuna varılmıştır. Bilakis çalışmamızda Müslüman alimlerin ve fikir adamlarının daima *"modernleşmeye bir sınır tayin etme"* arayışı içinde oldukları iddia edilmektedir. Kuşkusuz bu sınır tayin etme çabalarının ne kadar isabetli olduğu tartışılabilir. Hatırlamalıyız ki; özellikle İkinci Meşrutiyet döneminde Avrupa devletleri oldukça güçlüdür; Müslümanlar ise yenilgi üstüne yenilgi yaşamaktadırlar. Bu gerçekliği hesaba katarak, Batı'ya ilişkin içeriden ve dışarıdan güçlü eleştirilerin yapıldığı iki Dünya Savaşı sonrasında ve günümüzde yapılan tartışmalarla önceki tartışmaların farklı olmasının tarihi bağlamla irtibatını kurmak gerekir. Bu bakımdan; çağdaş Türk düşüncesindeki kavrayış devamlılıklarını, farklılıklarını ve günün yeni düzen arayışlarını anlamamanın gereği gibi, dünya iktidar merkezlerinin Müslümanların muktedir bir dini ve siyasi merkez olmalarına mani olma gayretlerini anlamak için de İkinci Meşrutiyet Dönemi Türk Düşüncesi'nin iyi anlaşılması gerekmektedir. Sırat-ı Müstakim dergisi, dönemi anlamamanın imkanlarına kapı aralayan temsil kabiliyeti en yüksek dergi özelliğini taşımaktadır. Bu sebeple de, Sırat-ı Müstakim dergisinin "kendi"ne ve "muhatap"larına ilişkin tasavvurunu anlamak, kendimizi ve içinde yaşadığımız tarihi bağlamı anlamamıza sağlam bir zemin sunacaktır.

Vahdettin Işık

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "II. Meşrutiyet'te ve Günümüzde Kültürel Yabancılaşma" teziyle tamamladı. Modernleşme dönemi Türk siyaset ve düşüncesi, eğitimin felsefi ve kurumsal dönüşümü, modern dönem İslam Düşüncesi'nin meseleleri gibi konularda çok sayıda makale kaleme aldı. Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Kitabı ve Vefatının 75. Yılında Mehmed Akif kitaplarının editörü olan Işık'ın "Kültürel Yabancılaşma (II. Meşrutiyet'te ve Günümüzde)" adlı bir kitabı bulunmaktadır. "Said Halim Paşa ve Dönemi", "İslamcılık: Tarih ve Zihniyet" başlıklı yayın çalışmalarını da sürdüren Işık, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi İttifakı Enstitüsü'nde genel sekreter olarak görev yapmaktadır.

3.

OTURUM

İSLAMCI NEŞRİYATIN İLK ÖRNEKLERİ

Oturum Başkanı: Berat Açıl

Genel Salon, 16:00-17:30

Ahmet Kanlıdere

Rusya Müslümanlarının Hilafet Merkezindeki Dergisi: Teârûf-i Müslimîn (1910-1911)

Hamit Er

Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası

İsmail Cebeci

Osmanlı Son Dönemini Anlamaya Yardımcı Bir Kaynak: Şeyhülislamlık Makamının Dergisi Ceride-i İlmiyye

Cahid Şenel

Yüzyıl Önce Yüzyıl Sonra: İslâm Mecmuası'nın Gündemi Bugüne Ne Söyler?

Rusya Müslümanlarının Hilafet Merkezindeki Dergisi: Teârûf-i Müslimîn (1910-1911)

3.

OTURUM

Rusyalı Müslüman (Türk) aydınlar Meşrûtiyet yıllarında Türkiye'nin basın hayatında önemli sayılabilecek bir rol oynadılar. Rusyalı Müslüman aydınların çıkardığı süreli yayınların ilki 1910 yılı başında haftalık olarak İstanbul'da yayınlanan ve bir yıl kadar devam eden Teârûf-i Müslimîn dergisidir. Başlığındaki "teârûf" (tanıştırmak) ibaresinden de anlaşılacağı üzere, derginin temel gayesi, hilafet merkezi ile İslam Dünyasının diğer kısımlarını (özellikle de Rusya Müslümanlarını) tanıştırmaktır. Kendisini "dinî, siyasî, felsefî, tarihî ve ahvâl-i Âlem-i İslamdan bahseden bir mecele" olarak tanımlayan bu yayın organının sahipleri Rusyalı Ahmed Tâceddin ile Kırmımlı Yakub Kemal olup sorumlu müdürü Osman Cûdî'dir. Kadrosunun önemli bir kısmını Rusyalı ve Türkistanlı aydınların (Sibiryalı Abdürreşid İbrahim, Âlimcan İdrisî, Buharalı Abdurrauf Fitrat, Troysklu Ahmed Tâceddin, Kırmımlı Yakub Kemal, Kazanlı Muhammed Murad Remzi) oluşturduğu bu dergiye belki de en önemli katkıyı sağlayan kişi, meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'dir. Troysklu Ahmed Tâceddin de Türkistan ve Rusya Müslümanları hakkındaki makaleleriyle Rusya basınından yaptığı tercümelemlerle dergiye önemli katkılar sağlamıştır. Başlıca konuları Kazan, Kırım ve Türkistan taraflarındaki fikrî, içtimai ve siyasi gelişmeler, Pan-Türkizm, Pan-İslamizm, Rusya'nın Müslüman tebaasına yönelik siyasetler olan dergide İslam dünyasının diğer bölgelerinde (Mısır, Suriye, İran, Hindistan, Uzak Doğu) olan gelişmelere de değinilmektedir. Rusya ve Osmanlı Türkleri arasındaki kültür ilişkilerine dair etraflı malumatı ihtiva eden bu yayın hakkında şimdiye kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Bu tebliğde dergideki yazılar analiz edilip yazarları araştırılacak ve böylelikle derginin İslam düşüncesine ve Müslüman halklar arasındaki fikir hayatına katkıları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Ahmet Kanlıdere

1982'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 1985'te Marmara Üniversitesine araştırma görevlisi olarak girdi. 1988'de Tatar ceditçiliğinin önde gelen simalarından Musa Cârullah üzerinde yüksek lisans tezini tamamladı. 1988-1996 yıllarında Columbia Üniversitesi Orta Asya Araştırmaları Bölümünde okudu ve Kazan Tatarları arasında yenileşme hareketini ele alan doktora tezi ile mezun oldu. 2000-2001 öğretim yılında Kazakistan'daki Yesevi Üniversitesinde ders verdi. 2004-2007 yılları arasında Özbekistan'da Kültür Müşaviri olarak görev yaptı. Hâlen, Marmara Üniversitesinde Tarih Bölümü Başkanlığını yürütmektedir. Başlıca eserleri: Reform within Islam: The Tajdid and Jadid Movement among the Kazan Tatars (1809-1917) (İstanbul, 1997); Reforma v ramkax islama: Tajdid i djadidskoe dvijenie sredi kazanskix tatar (Kazan, 2007); Kadimle Cedit Arasında: Musa Cârullah (İstanbul, 2005), Muhammed Zâhir Bigiyev ve Türkistan'a Seyahati (İstanbul, 2005); Orta Asya Türk Tarihi, A. Kanlıdere (ed.), Eskişehir, 2011; XIX. Yüzyıl Türk Dünyası, A. Kanlıdere (ed.), Eskişehir, 2013; Çağdaş Türk Dünyası, A. Kanlıdere - I. Kemalolu (ed.), Eskişehir, 2014.

Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası

3.

OTURUM

Çalışmamız İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi tarafından ilk sayısı Teşrin-i Sâni (Kasım) 1925'te yayımlanan ve Şubat 1933'te yirmi beşinci sayı ile son bulan İlahiyat Fakültesi dergisidir. Dergi dönemin İslamcı dergiler arasında yer almakta olan akademik bir yayındır. 1928'den önce yayımlanan ilk on sayısı Arap alfabesi; 1928'den sonra yayımlanan on beş sayı Latin alfabesi ile. Darülfünun İlahiyat Dergisi'nin yayın politikasında, içinde bulunulan dönemin şartlarından kaynaklanan siyasî polemiklere girilmeden orta bir yol takip edilmiştir. Ancak yeni bir siyasî ve kültürel ortama giren genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hassas durumu da dikkate alınarak, bu yeni yolda yaşanacak sıkıntı ve tehlikelere dinî, tarihî, içtimâî ve felsefî problemlere akademik ve ilmî bir yaklaşımla çok nazik bir şekilde makalelerin içinde cevap verilmeye çalışılmıştır. Ya doğru olan bilgi aktarılmış ya da yanlış olan konunun yanlışlığı işlenerek doğru olan düşünce ve fikir yerleştirilmeye çalışılmıştır. Derginin yazar kadrosunda dikkat çeken önemli bir nokta, fakülte kadrosunda yer almakla birlikte dergide yazıları bulunmayan hocaların mevcudiyetidir. Bunun sebebi de bu hocaların derginin yayın politikasına uygun düşünmedikleri olsa gerektir. Derginin sürekliliği yazar kadrosu Mehmed Ali Aynî, İzmirli İsmail Hakkı, Mehmed Şerefeddin Yaltkaya, Yusuf Ziya Yörükkan, Mehmed Emin Erişirgil, Mehmed Şemşeddin Günaltay, Halil Nimetullah Öztürk, Hilmi Ömer Budda, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Halil Halid, Mehmed Şekip Tunç, Mehmed İzzet Mete Necmeddin Sadık Sadak, Zakir Kadiri Ugan gibi dönemin önde gelen modernist İslamcılarında oluşmaktadır. Bu kadrodan hayatta kalıp akademik ortamda çalışmaya devam eden hocalar, 1949'da kurulan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde aynı çizgiyi devam ettiren ilmî bir derginin (AÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi) yayımını gerçekleştirmişlerdir. Aynı dönemde yayımlanan İstanbul Darülfünunu'nun diğer fakültelerine ait dergiler arasında oldukça önemli bir yeri bulunan bu derginin 1933'te İlahiyat Fakültesi'nin siyasî sebeplerden dolayı kapatılması ile birlikte son bulması önemli bir kayıp olarak nitelendirilmektedir.

Hamit Er

Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1989 yılında tamamlamıştır. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamlayan Er, doktora çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "1699-1839 arası Osmanlı Devleti'nde eğitim müesseseleri ve yenileşme-modernleşme" başlıklı teziyle 1998 yılında bitirmiştir. İlahiyat, din eğitimi, eğitim tarihi alanlarında çalışan Er'in ulusal ve uluslararası telif eser ve muhtelif yayınları bulunmaktadır. 2012 yılından beri İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışmaktadır.

Osmanlı Son Dönemini Anlamağa Yardımcı Bir Kaynak: Şeyhülislamlık Makamının Dergisi Ceride-i İlmîyye

3.

OTURUM

Ceride-i İlmîyye, Osmanlı Devleti'nde Bâb-ı Meşihat (Şeyhülislamlık Makamı) tarafından 1914-1922 yılları arasında "Meşihat-ı Celile-i İslâmiyye'nin Ceride-i İlmîyye-i Resmîyesi" ibaresi ile neşredilmiştir. Dergi, Bâb-ı Meşihat ile buna bağlı kuruluşlardan Fetvahâne ve şer'î mahkemelerin dinî meselelerle ilgili fetva, hüküm ve kararlarının ve ayrıca medreseler, tekkeler ve Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye gibi dinî kuruluşlara ait talimat, nizamname ve haberlerin duyurulması maksadıyla yayınlanmıştır. Meşihat Makamı'nın resmî yayın organı olan dergi birinci el bir kaynak olup devlet, cemiyet ve özelde Meşihat makamı hakkında çok önemli resmî bilgiler içermektedir. Bazı devlet kurumlarının işleyiş tarzı ve hiyerarşisi, makamlar ve kişiler arasındaki münasebetler, eğitim ile ilgili zamanın önemli kararları ve ders programları, fetvalara yansıyan toplum problemleri, insanları bilgilendirmek için yayınlanan fikrî, fikhî, kelâmî ve diğer ilmî içerikli yazılar, Ceride-i İlmîyye'yi modernleşme dönemi Türk-Osmanlı tarihi araştırmacıları için zengin bir kaynak haline getiren unsurlardır. I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nin yaşandığı, toplumun bilgilendirilme, dayanışma ve manevî desteğe daha çok ihtiyaç duyduğu zor zamanlarda yayınlanan Ceride-i İlmîyye bu ihtiyaçları karşılamayı hedeflemiş ve farklı yönleriyle sözkonusu dönemde önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu itibarla, sosyal, siyasî, kültürel vb. değişimlerin son derece yoğun olduğu bir dönemde yayınlanmış olması, derginin muhtevasını belirleyici ve zenginleştirici unsurlardan olmuştur. Bu anlamda dönemin ilmî seviyesini ve halk için yapılan irşad faaliyetlerini değerlendirmeye açısından çok yönlü bir kaynak olan dergi; din, hukuk, tarih, sosyal tarih, kurumlar tarihi gibi alanlar için ihmal edilemez bilgiler içermektedir.

İsmail Cebeci

1994'te İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nden, 1998'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Ceride-i İlmîyye'de Yer Alan Fetvalar" başlıklı Yüksek lisans tezi (2001) ve "Modern İslam İktisadi Literatüründe Murabaha Tartışmaları" başlıklı doktora tezini (2010) hazırladı. Doktora sırasında Ürdün'de çalışmalar yapan Cebeci, 2010-2012 arasında İngiltere'de (Oxford Centre for Islamic Studies-OCIS) ve Amerika'da (Harvard Law School-ILSP) araştırmacı olarak çalıştı. Kendisi, hali hazırda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda doçent olarak görev yapmaktadır.

Yüzyıl Önce Yüzyıl Sonra: İslâm Mecmuası'nın Gündemi Bugüne Ne Söyler?

3.

OTURUM

II. Meşrûtiyet dönemi düşünce tarihimiz açısından en hareketli yılları ifade etmektedir. Bu dönemde yayın hayatına başlayan İslâm Mecmuası 12 Şubat 1914-30 Ekim 1918 yılları arasında 63 sayı yayımlanmış ve yazar kadrosunda Musa Carullah, Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Musa Kazım, Şemseddin Günaltay, Şerefeddin Yaltkaya gibi pek çok ismin yer almıştır. Derginin Birinci Dünya savaşı yıllarında yayımlanmış olması, "ifade özgürlüğünün" ön plana çıktığı bir dönemde kısmen farklı görüşlere yer verilen bir dergi görüntüsü, en önemlisi de çağdaşlaşma sürecinde açığa çıkan sorunların, içinde bulunduğumuz İslam dünyası açısından da canlılığını koruyor olması, bu dergi üzerinde bir araştırma merakı oluşturmaktadır. Dergi üzerinde yapılan birkaç yüksek lisans tezi daha çok tarih ve gazetecilik çerçevesinde konuya yaklaşmıştır. Bu tebliğde mevcut çalışmaların aksine dergi ve çevresi düşünce tarihi boyutuyla ele alınacaktır.

Cahid Şenel

1997 Yılında Kadıköy İmam Hatip Lisesinden, 2001 yılında İ.Ü. Felsefe bölümünden mezun oldu. 2005'te "İslâm Filozoflarının Haz ve Elem Anlayışlarının Karşılaştırılması" başlığını taşıyan teziyle yüksek lisansını, 2012'de "Yeni Eflâtunculuğun İslâm Felsefesine Yansımaları" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2007 yılında MEB bursuyla Ürdün Yermük Üniversitesi'nde; 2014 yılında Tübitak bursuyla Kanada McGill Üniversitesi'nde bulundu. Klasik ve Çağdaş İslâm Düşüncesinin tarihi ve problemleriyle ilgili yayımlanmış olduğu kitap, makale ve bildirileri mevcuttur. 2003 yılından beri İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde çalışmaktadır.

4.

OTURUM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE İSLAMCILIK

Oturum Başkanı: Ali Büyükaslan

Konferans Salonu, 16:00-17:30

Ahmet Koçak

II. Meşrutiyet Sonrası Türk Fikir Hayatında Filibeli Ahmed Hilmi'nin "Hikmet" Mecmuası

Ahmet Taşğın

1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Dini Gruplar: Aleviler Yezidiler Örneği

Ahmet Dursun

Meşrutiyet Dönemi Gazetelerinde Bediüzzaman Said Nursi ve Sebilürreşad Mecmuası ile Münasebetleri

Ayşe Polat

Sırat-ı Müstakim ve Okuyucu Mektupları: "İslam'ı" Sorma, Savunma, Tartışma ve İnşa

II. Meşrutiyet Sonrası Türk Fikir Hayatında Filibeli Ahmed Hilmi'nin "Hikmet" Mecmuası

4.

OTURUM

Bir dönemin aydınlığa kavuşturulmasında, bu zaman diliminde yaşayan fikir ve edebiyat adamlarının hayatları ve eserleri üzerinde yapılan monoğrafik çalışmalar kadar, dönem içerisinde neşredilen gazete, mecmua gibi süreli yayınların bilinmesi ve araştırılmasının da büyük önemi vardır. Çünkü dönemin nabızı bu sırada neşredilmiş olan yayın organlarında atar. Türk siyasi ve fikir hayatında düşünce akımlarının şekillenmesi ve bunların belli dergiler etrafında toplanması II. Meşrutiyet sonrasıdır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan özgürlük havası basın ve yayın organlarının sayısının -birçoğu kısa ömürlü olsa da- hızla artmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda sadece İstanbul'da sayıları üç yüzü aşan dergi ve gazeteye yayın hayatına dahil olmuştur. Bu ortamda yaygın hayatına giren ve yayımladığı makale, haber, yazı ve eserlerle Türk dergiciliğinde ayrı bir yeri olan Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi'nin "Hikmet" mecmuası da bunlardan birisidir. "Hikmet", 21 Nisan 1910 – 28 Eylül 1912 yılları arasında 77 sayı olarak neşredilir. "Girit İçin Neşredilen Nüsha-i Fevkalâde", "Hâsilât-ı Safiyesi Almatu Felâketzedegânına Mahsus" gibi dört de özel sayı yayınlamıştır. Devrin fikir buhranı içinde "Sırât-ı Müstakîm ile (Sebilü'r-Reşad) beraber materialist, pozitivist düşünce taraftarlarıyla, körü körüne Batı hayranlığına düşmüş sözde aydınlara karşı mücadele "Hikmet"te verilmiştir. Dönemin fikir hayatının hareketliliği içerisinde İslâmcı görüşün temsilcisi olarak, Sırât-ı Müstakîm'in yanında yayın hayatına giren "Hikmet" gazetesi sayfalarında, edebiyattan tarihe, felsefeden siyâsete kadar birçok konuya yer vermiştir. Bunun yanında, İslâm dünyasının yaşamakta olduğu olaylarla ilgili, Orta Asya, Afrika, Balkan ve diğer müslüman coğrafyasında yaşayan müslümanlar hakkında okuyucularına bilgi aktarmayı da ihmal etmemiştir. Filibeli Ahmed Hilmi'nin eserleri arasında zikredilen ve kayıtlarda bulunamayan Yunus Emre, Bektaşiler, Aşk-ı Bâlâ, Batınîler gibi eserleri de burada yayımlanmıştır. Bu çalışmayla II. Meşrutiyet sonrası yayın hayatına giren ve dergicilik tarihinde ayrı bir yeri olan Hikmet mecmuası etraflıca işlenip, tanıtılmış olacaktır.

Ahmet Koçak

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi Efendi tarafından haftalık olarak yayımlanan Hikmet üzerine yaptığı Hikmet Gazetesi İncelemesi, Tahlili Fihrist ve Seçilmiş Metinler teziyle yüksek lisansını ve Kocaeli Üniversitesinde XIX. Yüzyıl Türk Romanında Avrupa konulu çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2013 yılında Slovenya Maribor Üniversitesinde (University of Maribor) Türk Dili ve Kültürü üzerine dersler vermek üzere görevli olarak bulundu. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Hikmet Yazıları, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2009, Türk Romanında Avrupa, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013 ve Yenişehirizade Halit Eyüp, Kayıkla Bir Cevelan, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2016, Tahsin Nahit Bütün Şiirleri, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2016 basılmış ve hazırladığı eserler arasındadır. Başlıca çalışma alanları, Türk hikâye ve romanı, şiir ve poetika, edebî devirler ve şahsiyetler, kültür, sanat ve edebiyat dergiciliğidir.

1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Dini Gruplar: Aleviler Yezidiler Örneği

4.

OTURUM

Bildiri, ulus devletin ideolojik işaretleri tarafından örtülmüş bir anlam ve dil aracılığıyla din ve dini gruplar yeniden tanımlanmıştır. Bu süreç Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti modernleşme tarihi içinde tartışmaya açılan modellerden birinin nihai noktada başarısıyla tamamlanmıştır. Bu sürecin bir hat olarak ele alınması, diğer modellerin dikkate alınmadığı anlamına gelmemekte bilakis başarıya ulaşan modelin diğerlerini de etkilediği veya ortak yanları bulunduğunu göstermek içindir. Bundan dolayı da İslamcılarının basın yayın alanı içinde matbuattan dergi, gazete ve kitap neşri ve bu neşrin biçiminden muhteviyatına dair bir değerlendirme yapılırken gündemde yer alan tartışmalara başvurulacaktır. Tanzimat ile kurulu bir alanı güncelleyen İslamcılar ve onların dini grupları ele alışıları bildiride ele alınacaktır. Bildiri, Tek Parti sonrası çok partili siyasi hayat öncesi yani 1944-1960 arası döneme uyumlu söylem geliştirmiş veya geliştirilmiş bu söylemi uygulamıştır. Bu söylem, içerik ve yöntem itibarıyla toplumsal, siyasi ve kamusal uyumu yani NATO programına uygun yeni çerçeve ile kitlesel hale getirilişi dergiler ile sağlamıştır. Mevcuttan yola çıkarak yani asırlardır tekrar edilen kuşatmanın yenilenmesiyle İslamcı dergiler, yeni bir kuşatmayı dönemsel meşruiyet ile sağladı. Oysa kuşatmayı kaldıracak bir çabaya girişmesi gerekirken veya yeni bir toparlanma iddiası bulunmasına karşın böyle bir şeye girişmedi. Çünkü İslamcılar bir şekilde kendileri kuşatmanın içindedir. Böylece kuşatma alanında yer almaları, bırakın başkalarına yönelik bir program geliştirmeyi kendilerine uygulanmış kuşatmayı dahi gevşetemediler. Böylece mücadele ettikleri alanın parçasından kendisine dönüşerek kuşatmayı diğer topluluklara uyguladılar. Sonuç olarak bildiri, İslamcı Dergiler 1960 itibarıyla gündeme gelen dini grupların hangi zemin ve gerekçeyle kendilerine tevcih edildiğini göremediler. Çünkü kendileri de dini bir grup olarak “diğer dini gruplara” neden yönlendirildiklerini anlayamadılar. Böylece karşı durup eleştiri yaparken dahi bu sürecin daha da yerleşip güçlenmesine imkan sundular.

Ahmet Taşgın

Selçuk Üniversitesinde lisans ve yüksek lisans tamamladı. Doktorayı Ankara Üniversitesinde bitirdi. Dicle ve Ardahan Üniversiteleri ardından Konya Necmettin Erbakan Üniversiteye geçti ve halen bu üniversitede Sosyoloji bölümünde çalışmaktadır. Aleviler, Yezidiler ve Süryaniler başta olmak üzere Türkiye, Suriye, Irak ve İran ile Balkan ülkelerinde araştırmalar yaptı. Aleviler, Yezidiler ve Süryaniler başta olmak üzere yayınlanmış bildiri, makale ve kitapları bulunmaktadır. Halen bu konudaki çalışmalarını alan araştırması ve belgeler üzerinden yürütmektedir. İlgili topluluklara yönelik uzun süredir alan araştırmalarını katılımcı olarak devam ettirmektedir. Özellikle ilgili toplulukların kendilerini ifade ettikleri metinleri üzerine daha yoğun olarak çalışmayı sürdürmektedir. Toplulukların kendilerini ifade ederken başvurdukları mecazlara daha fazla özen göstermektedir.

Meşrutiyet Dönemi Gazetelerinde Bediüzzaman Said Nursi ve Sebilürreşad Mecmuası ile Münasebetleri

4.

OTURUM

Padişahlık, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşamış ve bu dönemlere ait sosyo-kültürel değişimlere ve kırılmalara şahit olmuş olan Bediüzzaman Said Nursi'nin (1878-1960) İstanbul'a ilk geldiği yıllar (1907) meşrutiyet ve hürriyet tartışmalarının hararetli bir şekilde yapıldığı bir döneme denk gelir. Medresetüzzehra adını verdiği bir üniversite projesi ile İstanbul'a gelerek yaşadığı coğrafyanın problemlerine dikkat çekmek ve çözüm sunmak isteyen Said Nursi dönemin fikri tartışmalarına çeşitli gazetelerde yazdığı yazılarla katılır. Misbah, Şura-yı Ümmet, Volkan, Serbestî ve Mizan gibi 10'dan fazla gazetede meşrutiyet, hürriyet, istibdat konularıyla birlikte İslam aleminin genel meselelerine işaret eden yazılar kaleme alır. "Makalat" adıyla yayımlanan bu makaleler dönemin sosyal ve siyasi durumuna fikri tartışmalarına ışık tutması açısından büyük önem taşımaktadır. Said Nursi'nin bahsi geçen gazetelerin dışında münasebet kurduğu yayın organlarından biri de Sebilürreşad'dır. İstanbul'un işgali, Cumhuriyet Dönemi ve Demokrat Parti dönemi gibi uzun yılları ve farklı dönemleri içine alan bu münasebetin incelenmesi yakın tarihe de ışık tutacak niteliktedir. Buradan hareketle bu çalışmada ilk önce Bediüzzaman Said Nursi'nin Meşrutiyet dönemi gazetelerindeki rolü ve fikirleri incelenecektir. Devamında Said Nursi'nin Sebilürreşad ve Eşref Edip'le münasebetleri ortaya konulacaktır.

Ahmet Dursun

1972 yılında Düzce'de doğdu. Düzce İmam-hatip Lisesi'nden mezun olan Ahmet Dursun Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimini Trakya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. Aynı üniversitede doktora eğitimini sürdüren Ahmet Dursun 2005 yılından itibaren Köprü Dergisi'nde editörlük ve Genel Yayın Yönetmenliği görevlerini üstlendi. Aynı görevleri sürdüren ve Köprü, Genç Yorum dergilerinde muhtelif yazıları yayımlanan Ahmet Dursun 2011 yılından beri Risale-i Nur Enstitüsü sekreterliğini yürütmektedir.

Sırat-ı Müstakim ve Okuyucu Mektupları: “İslam’ı” Sorma, Savunma, Tartışma ve İnşa

4.

OTURUM

Bu makalede 1908-1910 yılları arasında Sırat-ı Müstakim dergisine gönderilen okuyucu mektupları incelenmektedir. Okuyucular tarafından dergiye gönderilen mektup ve yazılar ışığında okuyucuların dergi ile hangi konular hakkında irtibata geçtiği, ne tür sorunları mektupları aracılığıyla dergiye ilettiği tahlil edilmektedir. Dergiciliğin gelişimiyle önemli bir tür olarak ortaya çıkan “okuyucu mektupları” hem derginin okur ve yazarları hem de bu noktada onların dergiye atfettiği rol ve ulaşmak istedikleri kitleler hakkında önemli ipuçları içerir. Bu çalışma Sırat-ı Müstakim özelinde okuyucu mektupları türünü ele alırken aynı zamanda mektupların içeriği üzerinden devrin öne çıkan dini konu ve tartışmalarını da ortaya koymaktadır. Derginin sayıları taranarak tesbit edilen mektuplar dört ana grupta toparlanabilir: Japonya mektupları, İslam karşıtı yayınlarla ilgili mektuplar, şer problemi ile ilgili dile getirilen sorular, İslami amel ve pratiklerle ilgili hususları ifade eden mektuplar. Sırat-ı Müstakim’de Abdürreşid İbrahim tarafından Japonya’nın kültürü, dini, ya da Japon halkının İslam’a yakınlığını ifade eden mektuplar seri halinde yayınlanırken bir yandan da okuyucuların belli konularda bir talep ya da eleştiri de bulunmak için yazdığı seri halinde olmayan mektuplar Sırat-ı Müstakim’in sayfalarında yer alır. Okuyucular örneğin Abdullah Cevdet’in Tarih-i İslamiyet adlı çeviri eserine cevap verecek yayın talebinde bulunurken bir yandan da İslam’da kurban kesimi mükellefiyeti üzerinden şer meselesinin izahı hususunda dergiden talepte bulunmaktadır. Aynı şekilde hutbelerin dilinden Kuran-ı Kerim ortografisine geleneğin muhafazası ve değişim ve dönüşüme açıklığına yönelik tartışmaların mektuplarda yer bulduğu görülür.

Ayşe Polat

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Sosyoloji bölümlerinde lisans derecesini almıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde Chicago Üniversitesinde din bilimleri alanında önce yüksek lisans ardından da din sosyolojisi ve antropolojisi alanında doktora çalışmalarını gerçekleştiren Polat, 2016 sonbahar döneminden itibaren de İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi’nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır. Doktora tezi, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki (19. yüzyıl ortasından imparatorluğun resmi yıkımı olan 20. yüzyılın ilk iki yılının sonuna kadar) ahlak ve matbuat düzenlemeleri hakkındadır. Bu çalışmada Meşihat bünyesinde kurulan iki meclis üzerinden devletin mushaf, dini (İslami) eser ve süreli yayınlara yönelik onay, red ve sansür mekanizmaları ele alınmıştır. Matbuata yönelik bu düzenlemeler bilhassa Birinci Dünya Harbi akabindeki dini ve ahlaki toplumsal düzenleme ve pratiklerle karşılaştırılmıştır. Dini yayıncılık; son dönem Osmanlı-erken dönem cumhuriyet din tartışmaları; sosyal ve entelektüel tarih; din, sekülerlik, modernite, gelenek ve değişim temaları ilgi alanları arasındadır.

5.

OTURUM

ERKEN DÖNEM DERGİLERDE EĞİTİM VE SİYASET

Oturum Başkanı: Mahmut Hakkı Akın

Genel Salon, 09:30-11:00

Mustafa Gündüz

Sırat-ı Müstakîm'de "Hürriyet, İlm ve Terbiye" Üzerine Bir Tartışma

Kurtuluş Öztürk

II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Eğitim Düşüncesi

M. Salih Arı & İbrahim Halil Ozan

Sırat-ı Müstakim ve Volkan'a Göre 31 Mart Olayı

Muharrem Samet Bilgin

Dozy'nin Tarih-i İslamiyet'ine İslamcı Dergilerde Verilen Tepkiler

Sırat-ı Müstakîm'de "Hürriyet, İlm ve Terbiye" Üzerine Bir Tartışma

5.

OTURUM

Kültürel ve siyasî kökeni Yeni Osmanlılar'a kadar uzanan İslamcılık hareketinin ilk ve en önemli dergisi Sırat-ı Müstakîm'dir (1908-1911). Kadim değer ve dünyaya meydan okuyan moderniteye bir cevap hükmündeki dergide siyasî ve içtimai tartışma konularından biri de hürriyet, ilim ve terbiye arasındaki ilişkidir. Felsefe, hikmet, ansiklopedi teşebbüsleri ve II. Meşrutiyet dönemindeki Maarif Nazırlığıyla meşhur olan Emrullah Efendi'nin Sırat-ı Müstakîm'de ma'arif, hürriyet, eşitlik, ilim ve terbiye konularında yaptığı tartışma, bu kavramların dönüşüm macerasına şahitlik etmesi bakımından anlamlıdır. Emrullah Efendi, hürriyeti üç farklı kanuna itaat etmekle açıklar. Kanunların temelini teolojik bir var oluşa indirgeyen Emrullah Efendi, bu kanunların mahiyetini anlamak için ilme müracaatı öngörür. Gerçek anlamda terbiyenin ancak tabii kanunları yani fiziği öğrenmekle mümkün olabileceğini iddia eder. İkinci olarak ise kanun-ı medeni sosyolojiyi önemser. Ona göre fizik kanunları hiç bir halde değişmezken, içtimai kanunlar değişir. İnsanın medeni olarak yaşayabilmesi için de içtimai kanunları bilmesi ve ona itaat etmesi beklenir. Hürriyet ve itaat paradoksunun ilimle birleştirilmesinden maarifin ve bunun neticesinde de medenî toplumsal hayatın teşekkül edebileceğini belirtir. Burada kısmen değinildiği üzere eğitim kavramlarının Tanzimat sonrasında hızlı bir dönüşüm süreci vardır. Son dönem Osmanlı aydınlarının eğitim, bilim ve hürriyet gibi kavramlara verdikleri yeni anlamlar ve açıklama tarzları düşünsel dünyanın değişim dinamiklerine işaret etmesi bakımından anlamlıdır. Bu bildiride Sırat-ı Müstakîm'de yayımlanan bazı temel makalelerden hareketle "hürriyet, maarif, terbiye, tahsil ve ilm" konularının izahına değinilecektir. Bu sayede eğitimle ilgili bazı kavramların gelişim ve dönüşüm sürecine değinilmiş olacaktır.

Mustafa Gündüz

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, EPÖ, Eğitimin Tarihi ve Sosyal Temelleri Programında Yüksek Lisans (2001) ve aynı bölümde "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim ve Modernleşme Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Türk Yurdu, İcihad ve Sebilü'r-Reşad" başlıklı teziyle doktora derecesi aldı (2005). 2006-2011 arasında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde görev yaptı. 2014-15'te Princeton Üniversitesi Near Eastern Studies Bölümünde 'Visiting Fellow' statüsünde görev yapmıştır. Şu anda Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümünde Eğitim Tarihi doçentidir. Temel araştırma alanı, Türk eğitim tarihinin Tanzimat sonrası gelişmeleri olup, dönemin eğitim sorunları ve öncü eğitimcileri üzerine çalışmalar sürdürmektedir. Beşi telif, beşi yayına hazırlama niteliğinde eğitim tarihinin farklı konularını muhtevi kitapları ve birçok makalesi vardır.

II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Eğitim Düşüncesi

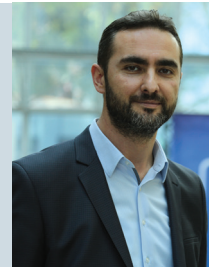
Osmanlı Devleti'nin çöküşünden kısa bir süre öncesine denk gelen II. Meşrutiyet Dönemi, yaklaşık bir asır boyunca üretilen, tartışılan fikri birikimin, tasnif edilerek düzenli programlar haline dönüştürüldüğü bir süreç olmuştur. Görece hür bir ortamın oluşması sonucu, bu dönemde birçok dernek/cemiyet kurulmuş, gazete ve dergiler yolu ile her türlü fikir ve düşünce tartışılarak toplumla paylaşılmıştır. Benzer şekilde bu dönemde eğitime ilişkin konular da yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu bağlamda eğitim felsefesi, yöntemleri ve stratejileri en fazla tartışılan konular arasında yer almıştır. Eğitim üzerinden yürütülen bütün bu kapsamlı tartışmaların bir yansıması olarak II. Meşrutiyet döneminde sadece eğitim alanına odaklanan dergiler de yayın hayatında yer almıştır. Dönemin üst düzey eğitim tartışmalarını içermesi bakımından dönemin eğitim dergileri de önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Çeşitli çalışmalarla araştırmacılar tarafından incelenmiş olsalar da dönemin eğitim dergileri hala birçok yönüyle incelenmeyi beklemektedir. Osmanlı Devleti'nin başkenti olması sebebiyle bahsi geçen dergilerin önemli bir kısmı İstanbul'da yayımlanmaktadır. Yahya Akyüz'ün belirttiğine göre İstanbul'da yayımlanan başlıca dergiler; Mir'at-i Maarif, Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası, Terbiye ve Oyun, Terbiye Mecmuası, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası ve Muallim mecmualarıdır. Ayrıca dönemin başat fikir akımlarının temsilcisi konumunda yer alan İctihat, Sebilürreşad ve Türk Yurdu dergileri de eğitim tartışmaları açısından ayrıca zikredilmeye değerdir. Bu tebliğde, dönemin başlıca eğitim dergileri çeşitli yönleriyle tanıtılmaya çalışılacaktır.

5.

OTURUM

Kurtuluş Öztürk

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde (2001), yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi alanında tamamladı (2005). Sabahattin Zaim Üniversitesinde Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında doktora çalışmasını sürdürmektedir. Temel ilgi alanlarını geç Osmanlı dönemi eğitim politikaları, eğitimde modernleşme, modern eğitim ve yeni birey düşüncesi gibi konular oluşturmaktadır. Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER) Yönetim Kurulu üyesidir. İlim Yama Cemiyeti Eğitim Planlama Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Sırat-ı Müstakim ve Volkan'a Göre 31 Mart Olayı

5.

OTURUM

İslamcıların gazeteye bakışı, II. Meşrutiyet döneminde değişmeye başlar. "Menfi" ve "ifsad edici" bir aygıt gözüyle baktıkları gazetenin kamuoyu oluşturma gücünü fark edince bu ilk kez basın faaliyetlerine girerek gazete ve dergiler çıkardılar. Gazete artık "hizmet", nasihat, hidayete davet", Müslümanların lisan-ı hallerine tercüman, "zalam-ı cehli tenvir" gibi yeni anlamlar kazanarak toplumsal bilinçlenme aracına dönüşür. Bu bakış değişikliği neticesinde yayın hayatına başlayan Beyanü'l-Hak, Hikmet, İslam Mecmuası, İttihad-ı İslam, Muhibban, Sırat-ı Müstakim (Sebilürreşad), Tasavvuf, Tearüf-i Müslimin ve Volkan gibi yayın organları aracılığıyla, İslamcıların farklı durum ve olgular karşısındaki tutum ve tepkileri ortaya konur. İslamcılığın; hürriyetçi-liberal-modernleşmeci çizgiden, muhafazakâr-gelenekçi-tutucu eğilimlere kadar uzanan geniş yelpazesi bu periyodiklerin yayın politikalarını belirler. II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra yayın hayatına başlayan Eşref Edip ve Ebu'l-ula Mardin tarafından çıkarılan ve Mehmet Akif Ersoy'un başyazarlığını yaptığı Sırat-ı Müstakim (27 Ağustos 1908-6 Mart 1925 (183. sayıdan sonra isim değiştirilerek Sebilürreşad adını aldı), İslamcılığın bir dönemine ışık tutan önemli yayın organlarından biridir. Dönemin Efgani, Abduh, Ferid Vecdi gibi İslamcı düşünürlerinin yazılarının yer aldığı dergi, Meşrutiyet ve itttihad-ı İslam düşüncelerinin en aktif savunucusu durumundaydı. Derviş Vahdeti, yayınladığı Volkan gazetesinin (11 Aralık 1908-20 Nisan 1909, 110 sayı) düzenli yazan tek yazardır. Meşrutiyetçi bir çizgiye sahip gazete, zaman zaman yayınladığı ajitatif yazılar dolayısıyla 31 Mart Olayı'nı tahrik etmekle itham edilmiştir. Bu bildiri de, anılan iki periyodikte 31 Mart Olayı etrafında yapılan yayınlar karşılaştırmalı bir bakışla ele alınacaktır. II. Meşrutiyet dönemi İslamcılık düşüncesinin farklı anlayışlarını temsil eden bu iki yayının 31 Mart Olayı'nda nasıl bir tutum aldıkları, nasıl tepki gösterdikleri ve bunun nedenleri üzerinde durularak, iki periyodüğün hitap ettiği kesimler üzerinden, entelektüel perspektifleri de gözler önüne serilecektir.

M. Salih Arı

1987 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1987-1993 yılları arasında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda çalıştı. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı (1993). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda "Hz. Ebubekir ve Ridde Savaşları" adlı çalışması ile yüksek lisans diplomasını aldı (1995). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İmamiyye Şiasî Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife" adlı doktora tezini tamamladı (2002). 2008 yılında yılında doçent, 2013 yılında profesör oldu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. "Haricilerin Kurduğu Devlet Rüstemler" adındaki eseri yayımlandı (2007). Arapça, İngilizce ve Osmanlıca bilmektedir.

İbrahim Halil Ozan

İlk ve orta eğitimini Ergani'de, lise eğitimini de Ergani ve İstanbul'da tamamladı. 1994 yılında girdiği Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünden mezun olduktan sonra Van merkezde tarih öğretmeni olarak çeşitli okullarda görev yaptı. Şu anda Van Münci İnci Bilişim Anadolu Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır. 2015 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. "II. Meşrutiyet Dönemi İslamcılara Göre II. Abdülhamit" konulu yüksek lisans çalışması bitmek üzeredir. Genel olarak II. Abdülhamit dönemi, Meşrutiyet dönemi fikir hareketleri, İslamcılık, İslam siyaset düşüncesi ilgi alanlarıdır.

Dozy'nin Tarih-i İslamiyet'ine İslamcı Dergilerde Verilen Tepkiler

5.

OTURUM

Türkiye'de tarih yazıcılığını, özellikle de siyer yazıcılığını derinden etkileyen (özellikle Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet döneminin ilk yılları) Het Islamisme, Hollanda kamuoyuna İslâm dini hakkında bilgi vermek gayesiyle Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883) tarafından, Flemenkçe olarak yazılmış ve 1863 yılında Hollanda'nın Haarlem şehrinde basılmıştır. Dozy, Het Islamisme'de İslâmiyet'i başlangıcından 1863 yılına kadar, başta tarihi olmak üzere, pek çok yönüyle anlatmıştır. Bu çalışma Essai sur l'Histoire de l'İslamisme adıyla P.V. Chauvin tarafından Fransızca'ya çevrilmiş ve 1879 yılında Leiden'de yayınlanmıştır. Meşrutiyet devrinin önde gelen Batıcı-Pozitivisti Abdullah Cevdet (ö. 1932), söz konusu eseri işte bu Fransızca çeviriden Türkçe'ye Tarih-i İslâmiyet ismiyle tercüme etmiş ve 1908 yılında ilk olarak sürgünde olduğu Kahire'de bastırılmıştır. Dozy'nin eseri tercüme edildiği dönemde Osmanlı kamuoyunu derinden etkilemiştir. Bu eser üzerinden uzun süren tartışmalar yaşanmıştır. Eseri okuyan gençler arasında psikolojileri bozulanlar, hatta intihar edenler olmuştur. Artan şikâyetler üzerine 17 Şubat 1910 tarihinde İbrahim Hakkı Paşa başkanlığında toplanan kabine, eserin basılmasını ve satılmasını yasaklamıştır. Eldeki nüshaların da Galata Köprüsü'nden denize atılmasını kararlaştırmıştır. Bu dönemde Sırât-ı Müstakîm, Beyânü'l-Hak gibi İslamcı dergilerde yazarlar, din adamları, duyarlı okurlar ve üniversite öğrencileri tarafından tercüme ile ilgili pek çok yazı kaleme alınmıştır. Bazı yazarların makaleleri yazı dizisi şeklinde çıkmış ve daha sonra kitap haline getirilmiştir. İslamcı cenah ile Batıcı cenah arasında bu eser üzerinden büyük tartışmalar meydana gelmiştir. Biz, bu tebliğimizde İslamcı dergilerde bu esere verilen tepkileri, yazarların odaklandığı konuları, makalelerin dil ve üslup özelliklerini incelemek amacındayız. İslamcılarla Batıcılar arasında yaşanan tartışmalara da bildirimizde değinmeye çalışacağız.

Muharrem Samet Bilgin

1984 yılında Samsun'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini burada tamamladı. 2003 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. 2007 yılında bu fakülteden mezun oldu. Aynı yıl Kocaeli'nin Darıca ilçesine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak atandı. Üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 2010 yılında Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 2012 yılında yüksek lisans eğitiminin devam ettiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalında görevlendirildi. 2013 yılında "Dozy'ye Yazılan Türkçe Reddiyeler" isimli yüksek lisans tezini savundu. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevine devam etmekte ve "İmamiyye Şiasına Göre Hz. Muhammed" başlıklı doktora tezi üzerinde çalışmaktadır.

6.

OTURUM

İSLAMCILIK, MİLLİYETÇİLİK VE ANTİKÖMÜNİZM

Oturum Başkanı: Süleyman Güder

Konferans Salonu, 09:30-11:00

Ertuğrul Meşe

1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Antikomünizm

Özlem Avcı

Türk Olmanın Şartı Kaçtır? İslami Dergilerdeki Azınlık Söylemi

Şenol Gündoğdu

II. Meşrutiyet'te İslamcılara göre Millet ve Milliyetçilik: Sebilürreşad Örneği

Güngör Göçer

"Cehil ve Kızıl Taassuba Karşı" Bir Dergi: Hak Mecmuası

1960 Öncesi İslamcı Dergilerde Antikomünizm

6.

OTURUM

Türk Sağının ana damarlarından biri olan İslamcılık, Türkiye Cumhuriyeti'nin Tek Parti döneminde düşünsel dayanaklarının altı oyulmuş, dayandığı sosyolojik zemin görmezden gelinmiş, dışlanmış, ötelenmiş ve biraz da hınçlandırılmış siyasal kimliklerinden biridir. Bu ötelenmişlik hafızasının yanında, bir de Osmanlı döneminden beri gelen tarihi deneyimlerin ve Soğuk Savaş döneminin artan dış ve iç baskılarının da etkisiyle "Moskof"un yeni yüzü olarak görülen komünizmin, din ve millet düşmanı olarak algılanmış olması, Türkiye'deki antikomünizmin kaynakları arasında sayılabilir. Komünizm karşıtlığı olan antikomünizmin bu topraklardaki seyrine bakıldığında milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı çevrelerin antikomünizminde bir ortaklık görülür: devletle aynı dili konuşarak onunla barışmaya çalışmak. Bu anlamda İslamcıların dillendirdiği/sarıldığı antikomünizm, ilk önce dini alanı korumak, ikinci olarak da Tek Parti dönemini eleştirmek amacıyla dolaşımda tutulan bir tepki ideolojisidir. Bu özelliği ile antikomünizm, Tek Parti döneminde merkezden uzak tutulan milliyetçi, muhafazakâr ve dindar kesimlerin önemli yaşam kaynaklarından ve bu kesimlerin devletle/iktidarla barışmasını sağlamanın yollarından biri olmuştur. Antikomünizmin seyrine baktığımızda onun kurumsallaşma istidadına sahip bir ideoloji olduğunu görürüz. Türk Sağını oluşturan bütün kesimlere ait aydınlar, bu kurumsal yapıların ürettiği söylemlere ve eylemlere iştirak etmişler ve antikomünist siyasallığın bir kültür olarak içselleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır ve günümüzde büyük oranda sağ siyaseti belirleyen İslamcılık, özellikle 1945 sonrası üretimine katıldığı antikomünizmden hala vazgeçmemiştir. Çünkü Türk Sağına ruhunu veren milliyetçilik, muhafazakârlık ve özellikle de İslamcılık için bir can suyu olan antikomünizme göre komünizm, dini yıkacak en büyük düşman olarak görülmektedir. Düşmanı yenmek için en önemli silahın din olarak görülmesi, sahip olunan dini donanımı sayesinde İslamcılığa, komünizmle mücadele sürecinde -ilk başlarda olmasa bile- bir üstünlük vermiştir. Antikomünizm, komünizm kavramını ve bu kavramın kapsadığı düşünülenleri en hafifinden yermek, damgalamak, marjinalleştirmek, dışlamak, kriminalize etmek gibi sosyo-politik fonksiyonlarının yanında, bu kavrama karşı olanların devlete, millete ve dine sahipliklerini hatırlatan sosyo-psikolojik fonksiyonlarını da işlevselleştirmek amacıyla kullanmıştır. Bu haliyle Türkiye'de antikomünist olmak demek, toplum ve devlet için "muteber fert" ve "dinini diyanetini bilen" olmak anlamını da beraberinde getirdiği için bireylere sosyal, siyasal bir sermaye sağlama işlevini de yerine getirmiştir. Bu çalışmada antikomünizm tanımlanmaya ve 1945-1960 arası dönemde, milliyetçi, muhafazakâr ve özellikle İslamcı çevrelerde, bu siyasal kavramın nasıl dillendirildiği Büyük Doğu, Sebülürreşad ve Serdengeçti gibi dergilerden örnekler verilerek gösterilmeye çalışılacaktır.

Ertuğrul Meşe

1974'te Sivas-Gemerek'te doğdu. Yaşamının önemli bir dönemi Kayseri'de geçti. Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Sosyoloji okudu ve aynı alanda Selçuk Üniversitesi'nde yüksek lisans yaptı. On yıl kadar özel sektörde öğretmenlik yaptıktan sonra Giresun Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Türk Sağı üzerine Tezkire, Birikim ve Muhafazakâr Düşünce dergilerinde makaleleri ve Ekim 2016'da Komünizmle Mücadele Dernekleri: Türk Sağında Antikomünizmin İnşası (İletişim Yayınları) adlı bir kitabı yayınlanmıştır.

Türk Olmanın Şartı Kaçtır? İslami Dergilerdeki Azınlık Söylemi

6.

OTURUM

“Eleştiri olmadan dayanışma asla...” Edward Said

Bu çalışma, İslami ve muhafazakâr söyleme sahip olan dergilerde gayrimüslim azınlıklar meselesinin, Türk ve Müslüman kimliği karşısında nasıl bir sorun olarak yansıtıldığı konusu üzerine odaklanır. Cumhuriyetin ilk yıllarında modern birey, makbul vatandaş yetiştirme projelerinin karşısında olan azınlıkların, dini ve etnik kimliklerinin yok sayılması ve homojenleştirme çalışmaları kapsamında, özellikle muhafazakâr ve İslami kimliğe sahip olan dergilerin bunda ne kadar etkili olduğu önemlidir. Kanaatlerin oluşmasında, sürdürülmesinde ve güçlendirilmesinde yazınsal alan oldukça etkili olmuştur. Cumhuriyet dönemi politikaları ile birlikte, hakim olan dini ve millî kimlik bilincinin oluşturulması ve güçlendirilmesi noktasında bu dergilerin etkisi tartışmasıdır. Sunduğu içerik, bilgi ve yorumlarla bu etkinin yönünü ve gücünü belirler. Bazen güçlendiren kucaklayıcı bir etkiye sahipken, bazen de oldukça yıkıcı, yok edici bir etkiye sahiptir. Kimlik tartışmaları çerçevesinde ele alınacak olan bu çalışmada, 1960'lı yıllara kadar olan dergilerin gayrimüslim azınlıkları nasıl görüldüğü ve aktarıldığı üzerine durulacaktır. Kimliğin homojenleştirilmesi kapsamında, dergilerin nasıl ve ne kadar bir etkiye sahip olduğu da tartışılacaktır. Söylem ve içerik analizi çerçevesinde çözümlemesi yapılacak olan bu dergilerdeki haber, yazı ve yorumlar ve kullanılan dil, anlatım biçimi temel veri kaynağı olarak kullanılacaktır. Buradaki temel hareket noktası ise “bu dergilerin içerikleri kapsayıcı, bütünleştirici mi, yoksa dışlayıcı ve yok edici bir etkiye mi sahip olmuştur?” sorusudur.

Özlem Avcı

Ankara doğumlu. Sırasıyla Hacettepe Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Sosyoloji ve İletişim eğitimi aldı. Yüksek lisans çalışmasında İslami Medya; Doktora çalışmasında ise İslami Gençlik üzerine çalıştı. Doktora sonrası Illinois Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde misafir araştırmacı olarak çalıştı. Uşak Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi olan Özlem Avcı, İletişim ve medya çalışmalarının yanı sıra Siyaset ve Azınlık politikaları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

II. Meşrutiyet'te İslamcılara göre Millet ve Milliyetçilik: Sebilürreşad Örneği

6.

OTURUM

Bu çalışma II. Meşrutiyet Dönemi'nin (1908-1918) en önemli İslamcı dergisi olan Sebilürreşad dergisini inceleyerek İslamcılığın millet ve milliyetçilik anlayışını ele alacaktır. İslamcılık, İslam dünyası ve Osmanlı Devleti'nin kendilerini tehdit eden Batı'ya karşı bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Gerçek İslam'ı, İslam'ın asıl kaynaklarına dönüp kurmayı hedefleyen bir ideolojidir. Bu süreç İslam dünyası tekrardan canlandıracak ve Müslümanlar'ı Batı tehdidine karşı birleştirecektir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İslamcı bir dergi olan Sebilürreşad, gerçek İslam'ı esas alarak İslam'ın ve Osmanlı Devleti'nin yeniden canlanmasına dayanan bir modern İslam düşüncesine sahiptir. Fakat İslamcılara göre etnik ve seküler milliyetçilikler Müslümanlar'ın birliğini mahvetmektedir. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin hayatta kalması ve İslam birliği (Pan-İslam) uğruna Sebilürreşad dergisinin ayrılıkçı milliyetçilik(ler)in, özellikle Müslüman milliyetçilik(ler)inin, karşısında durduğunu tartışmaktadır. Etnik milliyetçiliklerin karşısında duran İslamcılık bu noktada anti-milliyetçi olarak görünse de birlik ve buna ilişkin bir öz oluşturma çabası etrafından milliyetçi bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Sebilürreşad'den konu ile alakalı seçilmiş metinlerin İslamcıların millet ve milliyetçilik anlayışlarını nasıl resmettiğini ve İslamcıların İslami millet anlayışını nasıl tanımladıklarını irdelenecektir. Sebilürreşad dergisinin ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu, daha sonra İslami dünyayı yeniden canlandırarak kurtarmayı hedefleyen İslami millet anlayışını tartışacaktır. Sonuç olarak da bir yeniden doğuş ve varoluş amacı olarak ortaya çıkan İslamcılık ideolojisinin bir milliyetçilik türü olduğu ve bu noktada yapısal olarak diğer milliyetçiliklerden ayıramayacağı tartışılacaktır.

Şenol Gündoğdu

1986 yılında Bakırköy'de doğdu. 2005 yılında İstanbul (Erkek) Lisesi'nden mezun oldu. 2010 yılında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi'ni bitirdikten sonra 2014 yılında Bilkent Üniversitesi Tarih yüksek lisans programından "Nation and Nationalism According to Islamists During Second Constitutional Period, A Case Study: Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad" isimli teziyle mezun oldu. 2012 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2014 yılından beri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Doktora tez aşamasında olan Şenol Gündoğdu Türkiye modernleşmesi ve düşünce tarihi üzerine çalışmaktadır.

“Cehil ve Kızıl Taassuba Karşı” Bir Dergi: Hak Mecmuası

6.

OTURUM

6 Haziran 1949 tarihinde Ziya Şakir (SOKO) isimli eski İttihatçı bir tarih muharriri tarafından “Hak” adıyla bir mecmua yayımlanmaya başlamıştır. Bu mecmua ilk sayısında mecmuanın çıkarılma nedenini şöyle açıklamaktadır: “Günden güne inkişaf eden şu demokrasi devrinde, aynı gayeyi takibe karar veriyoruz. Ve bunun için de hurafelere karşı hak ve hakikati softalık zihniyetine karşı İslamiyet’in safiyeti ve samimiyetini, cehil ve kızıl taassuba karşı da maarifi hakikiyenin huzmelerini tevcih etmek maksadıyla bu mecmuayı çıkarıyoruz.” Bu anlayış doğrultusunda 6 sayı yayın hayatına devam eden derginin son sayısı 13 Temmuz 1949 yılında yayımlanmıştır. Dergide genel olarak İslamiyet ile ilgili ilmihal bilgileri, Hz. Muhammed’in hayatı, hadisler, ayet mealleri, imam Ali’nin öğütleri, Sultan Hamid’in din ve siyaset anlayışı her sayının ortak konuları içerisinde yer almaktadır. Bu noktada Ziya Şakir ismi oldukça önemlidir. Ziya Şakir (SOKO) 1883 yılında doğmuş ve 1959 yılında ölene kadar daha çok yazarlıkla geçimini temin etmeye çalışmış bir kişiliktir. Ziya Şakir özellikle “ehli beyt” taraftarı bir kimliğe de sahiptir. Bu çerçevede İslam tarihini ele alan birçok eser ortaya koymuş ve İslamın Şii yorumuna özellikle dikkat çekmeye çalışmıştır. Sahip olduğu bu düşünsel çerçeveye rağmen Demokrat Parti’nin kurulması aşamasında Demokrat Parti’nin din düşmanı olduğu ile ilgili yapılan propagandalara karşı koymak adına “Hak” mecmuasını yayımlamaya karar vermiştir. Bu kararda Ziya Şakir’in Celal Bayar ile olan yakın dostluğu da doğrudan etkili olmuştur. Biz bu çalışmamız çerçevesinde her ne kadar “ilmi ve siyasi mecmua” olduğu iddiasıyla ortaya çıksa da aslında içerik olarak İslami vurgulara önem veren “Hak” dergisinin analizini dergiyi çıkaran Ziya Şakir (SOKO) ismi etrafında incelemeye çalışacağız.

Güngör Göçer

1978 yılında Denizli’de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Denizli’de tamamladı. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Şuan da aynı üniversitede doktora eğitimini devam ettirmektedir. 1999 yılından Millî Eğitim Bakanlığı’nda Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak çalışmaya başladığım öğretmenlik hayatıma devam etmektedir.

7.

OTURUM

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE İSLAMCI DERGİLER I

Oturum Başkanı: Halit Bekiroğlu

Genel Salon, 11:30-13:00

Yusuf Turan Günaydın

İslâmın Nûru Dergisi (1951-1953) ve Tasavvuf Alanına Katkısı Üzerine Bir İnceleme

Yasin Beyaz

Büyük Doğu Dergisi'nin İslam Dünyasına Bakışı

Kâmil Büyüker

Mecmua İçinde Ansiklopedi, Ansiklopedi İçinde Mecmua: İslam-Türk Ansiklopedisi/Muhîtü'l Maârif Mecmuası (1940-1948)

Muhammed Akaydın

Türk Ruhu Dergisi ve Ali Haydar Öztürk

İslâmın Nûru Dergisi (1951-1953) ve Tasavvuf Alanına Katkısı Üzerine Bir İnceleme

7.

OTURUM

İslâmın Nûru dergisi Nisan 1951-Mayıs 1953 yılları arasında 24 sayı yayınlanmış bir dergidir. 1951 yılında 1.-8. sayıları; 1952 yılında 9.-20. sayıları; 1953 yılında ise 21.-24. sayıları yayınlanmıştır. İlk sayıdan sonra Mayıs ayında çıkamayan dergi 1952 Aralığına kadar toplam 8 sayı yayınlanmıştır. Ocak 1952'den itibaren yılsonuna kadar 12 sayı aksamadan çıkmıştır. 1953'ün ilk dört ayında da yayınlanmaya devam eden dergi Nisan 1953'te kapanmıştır. Derginin ilgi (yayın) alanında "İslâm" başlığı altında toplanabilecek her konu bulunmaktadır: Ali Kemal Bey'in "Gayemiz" başlıklı sunuş yazısından sonra "Allah Kelâmı" başlıklı ilk bölümünde Kur'an'dan seçilen bir surenin metin ve meâlî ve peşinden gelen "Tefsir" bölümünde kısmî tefsirler (ilk sayılarda Tantavî Cevherî'nin tefsirinden tercümeler) yer almıştır. Meâl ve tefsir bölümlerinden sonra "Hadisi Şerifler" başlıklı bir bölüm yer alır. Onun peşinden "Fahri Cihanın Hayatı" başlıklı bölüm gelir. Bu bölümde siyer bilgilerinin yanı sıra Peygamberimizle ilgili manzumelere de yer verilmiştir. Ana bölümler sayabileceğimiz meâl-tefsir ve hadis bahislerinin hemen peşinden ise "İslâm Âlemi" bölüm başlığı açılmaktadır. Bu bölüm ilk sayılarda Dr. Kemal Özkaragöz tarafından İngilizceden tercüme edilmiş notlardan oluşmuştur. "İslâmî Fıkralar", "Örnek İnsanlar", "İslâm İktisadiyatı", "Tasavvuf", "Edeb", "Din Felsefesi Bahisleri", "Garblı Gözü ile İslâmiyet", "Dil", "İlmihâl", "Hutbe", "İslâm Ahlâkı", "Mes'ud Olmak Elimizdedir", "Arabca Dersleri" gibi bölümler; bir kısmı her sayıda, diğer bir kısmı da zaman zaman yer verilen bölümlerdir. Dergide Talat Vasfî Öz'ün "Hac Hatıraları" (2. sayıdan itibaren), Abdürrahman Şeref Güzelyazıcı'nın ahret bahisleri, Ömer Kirazoğlu'nun İstanbul camilerini konu alan mimarî yazıları, Ömer Nasuhi Bilmen'in "Örnek İnsanlar" üst başlıklı sayfası, Tâhirülmevlevî'nin "Hazreti Mevlâna'nın Münâcatı" ve "Mesnevî'den Öz" başlıklı yazı dizileri vb. de yayınlanmıştır. Tâhirülmevlevî'nin Münâcat seçmesini yedinci sayıdan itibaren Cemal Parlakışık sürdürmüştür. Gazâlî'nin el-İktisâd fi'l-İ'tikad adlı eserinin tercümesi ise "İtikadda İktisad" başlığıyla mütercimi belirtilmeden "İslâmın Nûru" imzasıyla tefrika edilmiştir. Şairleri Mahmut Kirazoğlu, M. Âsım Köksal, Elmalılı A. Hamdi Yazır, Tahirülmevlevî, M. Cevdet, H. Mehmet Zihni, Ali Ulvi Kurucu, Mehmed Ârif, Ali Tayyar, S. Gavsî, M. Said Çekmegil gibi isimlerdir. Şiirleri en çok alıntılanan şahsiyetler ise Aziz Mahmud Hüdâyi ve Mehmed Âkif'tir. Dergide yayınlanmış her yazı (tefrikalar ve aynı yazara ait farklı konulardaki yazılar), bugünden bakıldığında önem taşımaktadır. Özellikle bazen "Tasavvuf" genel başlığı altında bazen de tasavvuf vurgusu yapılmadan yer verilen sûfiyâne yazılar dikkat çekici boyutlardadır. İslâm'ın Nûru dergisine birçok açıdan yaklaşılabileceği gibi yer verdiği tasavvuf konulu yazılar açısından da müstakil bir incelemeyle yaklaşılabılır. Dolayısıyla bildirimizde üzerinde yoğunlaşacağımız bu yönünü belirginleştirmek amacıyla dergide yayınlanan tasavvuf konulu yazıların (yazı dizileri, şiirler, tercümeler ve telif yazılar) bir bibliyografyasını da sunacağız. 1950'li yılların görece özgür ortamında dinî dergiciliğin şekillenmesine olan katkıları sebebiyle İslâm'ın Nûru ilgi çekici bir süreli yayın toplamıdır. Sayfalarında görülen meâl – tefsir – hadis – siyer- ahlâk-tasavvuf biçiminde formüle edilebilecek bölümler, o yıllardan itibaren uzun bir süre İslâmcı dergilerin uymaya çalıştığı bir şablondur diyebiliriz. Bu yönüyle Türkiye'de gelişen İslâmcı düşünceyi beslemiştir. Türk basınında belli bir ivme kazanan İslâmcı vurgunun yayılmasında örtük bir etkisinden söz edilebilir.

Yusuf Turan Günaydın

1967'de Amasya/Taşova'da doğdu. Lise öğrenimini Taşova İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdikten (1991) sonra aynı üniversitede İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslâm Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tamamladı. 1992-2006 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Türk Tarih Kurumu Kütüphane Müdürlüğü Arşiv Biriminde memur olarak çalışıyor. Aynı üniversitenin aynı anabilim dalında Doktorasını sürdürmektedir.

Büyük Doğu Dergisi'nin İslam Dünyasına Bakışı

7.

OTURUM

Cumhuriyet ilan edildikten sonra İslam Dünyası ile olan ilişkiler büyük oranda inkıtaya uğrar. Bu inkıta nedeni ile Türkiye'de yaşayan Müslümanlar İslam Dünyası'ndan pek haberdar olamazlar. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar devam eden bu durum savaştan sonra yavaş yavaş değişmeye başlar. Türkiye'deki en önemli İslami dergilerden birisi olan Büyük Doğu'nun yayın hayatına başlaması bu nedenle büyük bir önem arz eder. İlk sayısı 17 Eylül 1943 tarihinde yayınlanan Büyük Doğu Dergisi'nin yayın hayatına başladığı Birinci Devre'de İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam etmektedir. Bu nedenle dergi ilk devresinde sadece İkinci Dünya Savaşıyla ilgili haberlere yer verir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile beraber derginin İkinci Devresi'nde ve daha sonraki devrelerinde İslam Dünyası ile alakalı birçok haber görmek mümkündür. Çünkü bu savaşın bitiminden sonra tüm dünyada ve İslam Dünyasında ciddi bir siyasi hareketlilik meydana gelmiştir. Büyük Doğu Dergisi de etrafta meydana gelen bu gelişmelere duyarsız kalmamış ve meseleleri sütunlarına taşımıştır. Dergi evvelen Kral Faruk Dönemi'nde Mısır'da kurulan Arap Birliği teşkilatı ve bu teşkilatın Ortadoğu sorunlarına katkısının neler olacağına dair yazılara yer verdiği gibi zaman zaman bu teşkilatı Arap milliyetçiliği nedeni ile eleştirir. Filistin meselesi, yükselen Arap milliyetçiliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Ortadoğu'daki Arap devletleri o dönemde İslam Dünyasının en önemli meselelerinden birisidir. Bununla birlikte savaş sonrasında dengeler değişmiştir. Ortadoğu büyük güçlerin (İngiltere, Rusya, Amerika) mücadele sahası haline gelmiştir. Hint kıtasında ise hem Hindular hem de Müslümanlar bağımsızlık için İngilizlerle mücadele etmektedirler. Uzakdoğu'da Endonezyalı Müslümanlar aynı şekilde Hollandalılara karşı istiklal savaşı yapmaktadırlar. Büyük Doğu Dergisi sütunlarında bu mücadeleye dair haberler ve yorumlar yapılarak Türkiye'deki Müslümanları bilgilendirir ve İslam Alemi'nin kalbinin hep birlikte atması için çabalar. Biz bu yazımızda 1943-1960 yılların arasında Büyük Doğu Dergisi'nde İslam Dünyası ile alakalı olarak yazılmış yazıları devre devre inceleyeceğiz. Bu metodu takip ederek hem yazıların yazıldığı dönemden nasıl etkilendiklerini hem de nasıl bir değişim seyri takip ettiklerini göstermek istedik. Bunu yaparken yazarların bakış açılarındaki farklılıkları da (Necip Fazıl, Ömer Rıza Doğrul, Nizamettin Nazif gibi) ortaya koymaya çalıştık. Dergide yer alan yazıları keyfiyet açısından inceledikten sonra kemmiyet açısından da değerlendirmeyi ihmal etmedik.

Yasin Beyaz

1999 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yükseköğrenimine başladı. 2003 yılında buradan mezun oldu. 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimine başladı. Ali Şükrü Çoruk danışmanlığında hazırladığı "Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme" adlı yüksek lisans teziyle 2009 yılında mezun oldu. Aynı yıl Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini, "Nesir Yazılarına Göre Necip Fazıl'ın Düşünce Dünyası" adlı teziyle 2012 yılında tamamladı (İşaret Yayınları, İstanbul 2013). 2003-2014 yılları arasında İşaret Yayınları'nda editörlük yapmıştır. 2013 yılından beri Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Türk-İslam Edebiyatı ABD görev yapmaktadır. 2014-2016 yılları arasında Ürdün Üniversitesi'nde görevli olarak çalışmıştır.

Mecmua İçinde Ansiklopedi, Ansiklopedi İçinde Mecmua: İslam-Türk Ansiklopedisi/ Muhîtü'l Maârif Mecmuası (1940-1948)

7.

OTURUM

Yakın tarihimizin basılı ve süreli yayın hayatının önemli bir aralığında kayda değer bir iz bırakmış, aynı zamanda İslam düşüncesinin yeniden inşası noktasında katkılar sunmuş olan Eşref Edip'in önemli bir hizmeti İslam-Türk Ansiklopedisi/Muhîtü'l Maârif Mecmuası'dır. Eşref Edip'in editörlüğünde İsmail Hakkı İzmirli, Kâmil Miras ve Ömer Rıza Doğrul'dan oluşan yazı heyetinin idaresi altında Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi'nin bir yayını olarak neşre başlayan İslam-Türk Ansiklopedisi/Muhîtü'l Maârif Mecmuası ilk forması 25 Teşrinievvel 1940 tarihinde "Muhîtü'l maârifî'l-İslâmiyyeti't-Türkiye" alt başlığı ve "Türk İslâm müte-hassıs âlimlerden mürekkep bir heyet tarafından telif olunmuştur" kaydıyla yayımlanmıştır. On altışar sayfalık formlar halinde İslam-Türk Ansiklopedisi Mecmuası'nın içinde dergiyle beraber çıkan ansiklopedinin, elli formada ve 798 sayfa olarak ilk cildi tamamlanmıştır. Çıkış tarihlerinde düzensizlikler olmakla birlikte ansiklopedinin içinde yer aldığı dergi 1-77. Sayıları on beş günlük, daha sonrakiler haftalık olarak yayımlanmıştır. Ansiklopedi formasının iki yapraklı kapağı görünümünde olan dergi, 50. sayıya kadar hemen sürekli olarak koruduğu bu sayfalarda, daha çok ansiklopediyi ve yazarlarını tanıtan, o formadaki mad-denin önemini belirten, abone ve bayilere hitap eden, zaman zaman da ansiklopedi hakkında basında çıkan yazıları iktibas ederek onlara cevap veren bir tanıtım dergisi niteliğindedir. 51-66. sayıları arasında sekiz, daha sonra on altı sayfa olarak çıkan dergide konular yine dini çerçevede olmakla beraber zenginleşmiş, dünya milletlerinde dinin yeri, İslâm tarihinden parçalar, Batı'da din öğretimi gibi meseleler yer almıştır. Derginin yüzüncü ve son sayısı Nisan 1948 tarihini taşımaktadır. Bu sayıda ansiklopedinin ve mecmuanın devam edeceği belirtilmişse de ansiklopedi sadece dört forma daha ve eskisi gibi iki yapraklık dergi sayfası içinde verilmekle kalmıştır. Yayın "Muhîtü'l Maârif Mecmuası" olarak da bilinir. İslam-Türk Ansiklopedisi İsmail Hakkı İzmirli, Kâmil Miras, Ömer Rıza Doğrul ve Eşref Edip'ten oluşan yayın kurulu ve Elmalılı Mahmud Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen, Ahmed Hamdi Akseki, Ali Nihat Tarlan, Burhan Toprak, Fahrettin Kerim Gökay, Mahmut Kemal İnal, Şemsettin Günaltay, Tahir Olgun gibi isimlerin de aralarında yer aldığı devrin önemli ilim adamlarının katkılarıyla hazırlanmıştır. Bu noktada Ansiklopedi kadar onun yayın organı hüviyetinde olan Muhîtü'l Maarif mecmuası da büyük önem taşımaktadır. Çünkü Muhîtü'l Maârif de, Eşref Edip'in Ebu'l Ulâ Mardin ve Mehmet Akif'le yayımlamaya başladıkları Sırât-ı Müstakîm mecmuasının misyonunu taşımakta ve yine Eşref Edip'in yayıncılık alanındaki büyük tecrübesine yaslanmaktadır. Aynı dönemlerde oryantalistler tarafından yazılan ve M.E.B. tarafından basılan İslam Ansiklopedisi'nin iftira ve saygısızlıklarına bir tepki olarak da yazılmış olan İslam-Türk Ansiklopedisi "Âzad" maddesinde kalmış ve tamamlanamamıştır. Bernard Lewis gibi isimler bu alternatif ansiklopedi girişiminin tek-parti döneminde gerçekleştirilen en önemli dinî içerikli muhalefet olduğunu ve tek-partiye çok ciddi darbe vurduğunu belirtmişlerdir. Bildirimizde Mecmua ve Ansiklopedi olarak birlikte yürümüş önemli bir yayını, muhtevası, İslamcılık düşüncesi içindeki yeri, Eşref Edip'in şahsiyetiyle birlikte değerlendirmeye çalışacağız.

Kâmil Büyüker

1978 Yılında Kırşehir'de doğdu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2011-2013 Yılları arasında Diyanet Aylık Dergi yayın koordinatörlüğü vazifesini yürüttü. Halen İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi editörlüğünü yapmakta ve Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Yüksek Lisansına devam etmektedir. 1992 yılından beri muhtelif kitap ve edebiyat dergilerinde ve gazetelerde yazılar yazmaktadır. Ulusal ve uluslararası çok sayıda sempozyumda tebliğ sunan Büyüker'in, yayımlanmış eserleri şunlardır: Kırşehri Vilayeti-Dr. İbrahim İsmail (Çevirim yazı-2003), Şeyh Muhammed Zafir (2004), İstiklâl Şairimiz Mehmet Akif Ersoy (Kollektif, 2011), Âlim, Fakih, Müftü: Ömer Nasuhi Bilmen (Ayhan Işık, Rahmi Yaran ile birlikte-2014), Hicaz Yolları: Cumhuriyet Dönemi Bir Taşra Müftüsünün Hac Hatıraları, Mehmet Barut (haz. 2015).

Türk Ruhu Dergisi ve Ali Haydar Öztürk

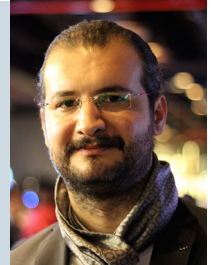
Türk Ruhu Dergisi, 15 Aralık 1957 tarihinde İstanbul'da çıkmaya başlayan, sahipliğini Ali Haydar Öztürk, yazı işleri müdürlüğünü Mustafa M. Abamor'un üstlendiği, ilk iki sayıda on beş günlük, üçüncü sayıdan itibaren haftalık olarak yayımlanan "siyasi, edebi, içtimai, dini, sanat ve kültür" dergisidir. Dergi, toplamda 14 sayı yayımlanmıştır. Türk Ruhu Dergisi ilk sayısından itibaren Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Dr. Cahit Tanyol, İsmail Hami Danişmend, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, Ord. Prof. Dr. Mustafa İnan, Münevver Ayaşlı, Dr. Nurettin Topçu, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver gibi dönemin önemli isimlerini kadrosunda barındırmayı başarmıştır. Dergi, ismi itibarıyla milliyetçi bir söyleme sahip olduğu anlaşılabilir fakat derginin milliyetçilikten ziyade İslamcı ve muhafazakâr yönü ağır basmaktadır. Derginin sahibi Ali Haydar Öztürk'ün Üstad Necip Fazıl'ın talebesi olması ve üstadın vefatına kadar yanında olması hasebiyle de derginin çizgisinin Büyük Doğu'yu takip eden bir çizgiye sahip olduğu söylenebilir. Derginin sahibi olan Ali Haydar Öztürk, 1931 yılında Şanlıurfa'da doğmuştur. Lise yıllarında Necip Fazıl Kısakürek'in çıkardığı "Büyük Doğu" dergisiyle tanışmıştır. Büyük Doğu'nun izini takip ederek İstanbul'a gelen Öztürk, 20'li yaşlarda Amerika'ya gider. Döndükten birkaç yıl sonra, 26-27 yaşlarında Türk Ruhu dergisini çıkarır. Milli Nizam ve Milli Selamet Partilerinin de İzmir bölge kurucularından olan Öztürk, 1973 ve 1977 seçimlerinde Muğla ve Aydın'dan milletvekili adayı olmuştur. Yine aynı yıllarda Komünizmle Mücadele Derneği'nin genel sekreterliği görevini yürütüyordu. Aydın'da Menderes Yüksek Öğretim ve Bilim Vakfı'nın kurucusu olan Öztürk, Aydın'da ilmi faaliyetlerine devam etmektedir.

7.

OTURUM

Muhammed Akaydın

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. İletişim, İlahiyat ve Sosyoloji lisans eğitimi aldı. Bir dönem Suriye'de Şam Üniversitesi'nde Arapça eğitimi aldı. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde Sosyoloji Ana Bilim Dalında yüksek lisans yapmaktadır. Tez olarak Türk Ruhu Dergisi'ni çalışmaktadır. Uzun yıllar medya ve yayın sektöründe çalışan ve Yeni Birlik Gazetesi'nde köşe yazarlığı yapan Akaydın, şu an Üsküdar Belediyesi'nde basın danışmanlığı yapmaktadır. Evli, Ahmed Yusuf ve Süveyda adında iki çocuk babasıdır.

8.

OTURUM

İSLAMCI DÜŞÜNCENİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

Oturum Başkanı: Bilal Kemikli

Konferans Salonu, 11:30-13:00

Bayram Ali Çetinkaya

İslamcılıktan Sükelerizme Şemseddin Günaltay'ın Zihinsel Dönüşümü

Mustafa Tekin

Bir İslamcı Profili Olarak Mehmet Akif

Fahrettin Gün

Eşref Edib Fergan'ın Hayatı, Eserleri ve Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad Mecmuası

Bedir Sala

Said Halim Paşa'nın Düşünsel Mirası

İslamcılıktan Sekülerizme Şemseddin Günaltay'ın Zihinsel Dönüşümü

8.

OTURUM

M. Şemseddin Günaltay, gerek düşünce planında, gerekse eylem planında hareketli olan böyle bir dönemde ortaya çıkmıştır. O, "yorgun ve hasta" Osmanlı ile yeni Türkiye arasında köprü vazifesini yerine getiren ender fikir ve siyaset adamlarımızdan birisidir. Zaman zaman siyasî kişiliğinin, ilmi kişiliğinden ağır bastığı görülmele birlikte, ikisinden birini diğerine tercih etme durumunda kalmamış, her iki vazifesini beraber sürdürmüştür. Günaltay'ın toplumsal olay ve meseleleri yerinde teşhisi ve bunlara karşı hem siyasî, hem de ilmî çözümler üretmesi, onun kendisine özgü vasıflarındandır. Hayatını, toplumun yanlış fikir ve inançlarıyla mücadele etmeye, batıl inanç ve hurafelerin cemiyetlere verdiği zararları yok etmeye adanmıştır. Günaltay, İslamlaşma, Türkleşme ve Muasırlaşma cereyanlarını birleştirmede, Ziya Gökalp'in fikirlerini benimsemiştir. O, kurtuluş yolu olarak, bu üç fikir cereyanını görmüş ve bunlardan biri diğerine feda edildiği takdirde, toplumsal gelişmenin ve çağdaş ilerlemenin gerçekleşemeyeceğine inanmıştır. Günaltay'ın ilim adamlığı yanında sürdürdüğü, siyasî kişiliği de yapıcı bir konumdadır. Her zaman övgüyle bahsettiği demokratiği ve siyasîliğiyle, Türkiye Cumhuriyeti'ni, tek parti idaresinden çok partili demokratik döneme taşımıştır. Hazırladığı seçim kanunuyla da aşılması güç olan statükoyu ortadan kaldırmıştır. İlk İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okulları'nın açılması, onun Başbakan iken gerçekleştirdiği icraatlardandır. Hem politikacı, hem de ilim adamı olarak, fikir ve basın özgürlüklerinin sürekli destekleyicileri arasında bulunmuştur.

Bayram Ali Çetinkaya

1990 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını 1994'te, doktorasını 1999'da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Bu arada 1991-1997 yılları arasında Ankara'da öğretmenlik görevinde bulundu. 1997 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2004 yılında doçent, Aralık 2009 yılında profesör oldu. 2008-2009 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kadrosuna dahil oldu. 2013-2015 yılları arasında Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurucu dekanlık ve Rektör yardımcılığı vazifelerinde bulundu. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Felsefe Tarihi anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Bir İngilizceye çevrilmiş çok sayıda kitabının yanı sıra, ulusal ve uluslararası düzeyde tebliğleri ve çeşitli akademik dergilerde yayımlanan makaleleri bulunmaktadır.

Bir İslamcı Profili Olarak Mehmet Akif

8.

OTURUM

İstiklal Marşı'nın şâiri ve Safahât gibi aslında mücadelesinin bir özeti kitabın sahibi M. Âkif Ersoy, Türkiye'nin yakın tarihinde ismi her yönüyle olumlu olarak tescillenmiş bir şahsiyettir. O Safahât'ı için "üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-ü heder" şeklinde bir ifade kullansa da, şiirleri bizi ayakları yere basan bir tarihin ve coğrafyanın içinde dolaştırır. Hemen belirtmek lazımdır ki, İslamcılığın tarihi Mehmet Âkif olmadan yazılamaz. Bu, Onun hem düşünce hem de bir eylem adamı olarak İslamcılık içerisinde kapladığı alanın genişliğini gösterir. Bilindiği gibi modernleşme serüvenimizde erken dönemde, Batı ve İslam ilişkileri çerçevesinde Batıcılık, Osmanlılık/Türkçülük ve İslamcılık şeklinde üç akım kendisini göstermiştir. O dönemki tartışmalarda bu akımların arasını tefrik eden temel sorun; İslam'ın bu süreçte konumunun ne olacağıdır? Batıcılar ile İslamcılar arasındaki gerilim de buradan çıkmış ve nihayetinde bugüne gelinceye kadar tartışmalar durulmamıştır. Bugün de aslına bakılırsa İslam'ın konumu şahsi kanaatimce detaylarda setreden tekil tartışma konularındaki esas belirleyici faktördür. Dolayısıyla İslamcılık bağlamında yapılan tartışmalar formel olarak "tarihsel" bir görüntü sunsalar da günümüze bırakacağı bakiyeler bakımından önemlidir. M. Âkif Ersoy, hem bu tartışmaların hararetli yaşandığı zamanda yaşamış, hem de bir İslamcı olarak farklı dergilerde bu tartışmalara müdahil olmuştur. Doğrusu tam da bu sebeple Onu bir İslamcı aydın olarak görmek mümkündür. Safahât'ı İslam'ın modern bir dünyada nasıl anlaşılacağı, İslam dünyasının temel problemleri ve bunların zihniyet arka planları, Batı ile ilişkiler gibi sorunlarla örülmüştür. Biz Safahât'ı okudukça, aslında bir serencamın tarihini de okumuş oluyoruz. Biz bu tebliğde, M. Âkif Ersoy'un genel anlamda bir İslamcı olarak profilini sunmaya çalışacağız. Öncelikle dergilerde yazdığı yazılar ve kendi çalışmalarından yola çıkarak bu profilin temel unsurlarını ortaya koymak istiyoruz. Tabii ki bunu yaparken yaşadığı dönem, dönemin karakteristikleri, Âkif'te tebellür eden temel sorunlar ile Âkif'in yaşadığı iç gerilimleri bu profili besleyen ve belirginleştiren öğeler olarak analizimize dahil etmek istiyoruz.

Mustafa Tekin

1991 tarihinde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bu tarihten itibaren yaklaşık 8 yıl Millî Eğitim Bakanlığı okullarında öğretmenlik yaptı. 1995'de Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak Din Sosyolojisi bilim dalında "Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin Eserlerinde Din ve Toplum" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2003 yılında "Türkiye'de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın" isimli teziyle doktor oldu. 2004 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Yardımcı Doçent olarak atandı. 2006-2007 öğretim yılı içinde İngiltere'de York Üniversitesi Centre For Women's Studies'de "A Comparative Study on the Freedom of Women in the Context of Religion-The Cases of Turkey and England" (Din Bağlamında kadın Özgürlüğü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma-Türkiye ve İngiltere Örnekleri) konusunda doktora sonrası araştırma yaptı. 2009 yılında doçent; 2014 yılında profesör oldu. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Sosyolojisi A.B.D. başkanı ve öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Eşref Edib Fergan'ın Hayatı, Eserleri ve Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad Mecmuası

8.

OTURUM

Türkistanlı muhacir bir aileden olan Eşref Edib Fergan (1882-1971), Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in önemli gazeteçi ve yazarlarından biridir. Küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitim almış ve 1912'de Mekteb-i Hukuk'u (İstanbul) bitirmiştir. Eşref Edib, yenilikçi fikirlere karşı çıkmak ve İslâm birliği ideolojisini yaymak amacıyla dergi yayıncılığına ilgi duymuştur. Ayrıca hayatı boyunca İslâm birliği ideolojisi doğrultusundaki basını da desteklemiştir. Yakın dostu Mehmed Âkif ile birlikte İslâmcılık düşüncesinin öncü dergilerinden sayılan Sırat-ı Müstakim ve sonrasında Sebilürreşad dergisini yayımlamışlardır. II. Meşrutiyetin ilân edilmesinden sonra yayım hayatına başlayan Sırat-ı Müstakim, 183. sayıdan itibaren Sebilürreşad adını almıştır. Eşref Edib Fergan derginin sahipliğini, yazı işlerini müdürlüğünü ve yazarlığını yürütürken, Mehmed Âkif de derginin başyazarlığını yapmıştır. Eşref Edib ve Mehmed Âkif'in yayımladığı dergiler, İslâmcılık düşüncesinin öncüsü sayılmakla birlikte, İslâm coğrafyasının değişik bölgelerinde bulundurduğu yazarlar vasıtasıyla oralarla ilgili sağlıklı haber ve yorum yazılarına yer vermesi derginin önemli özelliklerinden biridir. Ayrıca Mısır, Hindistan, Balkanlar, Kuzey Afrika, Rusya, Japonya, Çin ve İngiltere mecmuanın ilgi alanı içindedir ve mecmua buralarda da okunmaktadır. Eşref Edib Fergan'ın hayatı, eserleri, Mehmed Âkif ile ilişkileri, çıkarmış oldukları Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad dergilerinin amacı, önemi ve dergilerin serüveni bu bildiride ele alınacaktır.

Fahrettin Gün

1960 yılında Konya-Beyşehir'in Doğanbey Nahiyesi'ne bağlı Karaali Köyü'nde doğdu. İlkokulu Damlapınar Köyü'nde; ortaokul ve liseyi İzmir İmam-Hatip Lisesi'nde okudu. Yükseköğrenimini ise İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Ayrıca, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü Sosyoloji ve Antropoloji bölümünden "yüksek lisans" derecesi aldı. Gün, DİB bünyesinde memuriyete başladı, Fakülteyi bitirdikten sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na geçerek yirmi yılı aşkın öğretmenlik yaptı. Gün, 2007 yılında kurum değiştirip TBMM'ye bağlı Milli Saraylar'da çalışmaya başladı. Müşavir, Grup Başkanı ve Daire Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. Hâlen aynı kurumda yönetici olarak çalışmaktadır. Gün, 1994 yılından itibaren başta Almanya olmak üzere Hollanda, İsviçre, Fransa, Avusturya, İtalya, İsveç gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde eğitim ve kültür içerikli yüzlerce seminer ve konferans verdi. Gün, yazı serüvenine, 1970'li yılların sonunda Yeni Devir Gazetesi ve Mavera Dergisi'yle başladı. Millî Gazete'de 1990'dan itibaren yirmi yıl köşe yazarlığı yaptı. Ayrıca, aynı dönemde çeşitli dergilerde kültür, sanat ve edebiyat içerikli yazı ve makaleler yayınladı. Yazar, hâlen kültür, edebiyat, eğitim ve yakın tarih konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

Said Halim Paşa'nın Düşünsel Mirası

8.

OTURUM

Said Halim Paşa, devlet adamlığı ve entelektüel kişiliğiyle son dönem Osmanlı aydınları içerisinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Müslüman toplumların siyasal ve toplumsal problemlerini İslami bir söylem içerisinde tartışan Said Halim Paşa, bu yönüyle çağdaş İslam düşüncesi içerisinde özgün bir yere sahip olduğu gibi aynı zamanda İslamcılığın da ilk teorisyenlerinden biri olmuştur. Tarihsel ve sosyolojik dinamiklerden hareketle Batılı toplumlar ile Müslüman toplumlar arasındaki temel farklara dikkat çekerek Müslümanların temel problemlerinin Batı taklitçiliği yerine İslamlaşarak çözülebileceğini savunmaktadır. Fikirlerinde ağırlıklı olarak, çağdaş İslamcılar gibi İslam'ın terakkiye mani olmadığı yönünde tespitlerde bulunarak savunmacı bir İslamcılık refleksini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, öncelikle özgün yaklaşımlarıyla ve tespitleriyle günümüzde de güncelliğini koruyan Said Halim Paşa'nın fikir dünyasını şekillendiren entelektüel çevresi ve dönemin diğer entelektüel çevreleriyle olan ilişkisi tartışılacaktır. Ayrıca II. Meşrutiyet dönemi İslamcılığının oluşumu ve yayılmasındaki rolü üzerinde durulacaktır. Bunun yanında Said Halim Paşa'nın düşünce dünyasının temel hatları ortaya konulduktan sonra Türkiye'deki İslamcı gelenek içerisindeki konumu, düşünsel mirası ve etkisinin günümüze ulaşan boyutları ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Bedir Sala

İlk ve orta öğretimini Bitlis'te bitirdi. 2002-2004 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Yozgat Müftülüğünde çalıştı. 2004'te Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Bilimler önlisans bölümünü bitirdi. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji anabilim dalında "Türkiye'de Seçkin Sınıflar ve Siyasal Yapı" adlı yüksek lisansını 2019'da, "Türkiye Sosyalist Muhalefet Söyleminde Adalet ve Kalkınma Partisi" adlı doktora tezini ise 2016'da bitirdi. 2011-2013 yılları arasında Ankara merkezli Stratejik Düşünce Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalıştı. 2013'te Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı bölümde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

9.

OTURUM

İSLAMCI DERGİLERDE DİNÎ İLİMLER

Oturum Başkanı: İbrahim Halil Üçer

Genel Salon, 14:15-15:45

Hüseyin Hansu

Babanzâde Ahmet Naim (1872-1934) ve Sırât-ı Müstakîm Mecmuasındaki Hadis Tercümelere

Abdullah Durmuş

Sebilü'r-reşad Dergisinde Birden Çok Evlilik Tartışmaları: Ahmed Hamdi Akseki Örneği

Ercan Şen

1960 Öncesi Yayımlanan İslâmci Dergilerde Kur'ân Çevirileri Etrafında Yapılan Tartışmaların Serencâmı: Sebilürreşad ve İslâm Dergisi Örneği

Mustafa Özel

Hasan Basri Çantay'ın Tefsir, Meal ve Kur'ân-ı Kerîm'e Dair Yazıları

Babanzâde Ahmet Naim (1872-1934) ve *Sırat-ı Müstakîm* Mecmuasındaki Hadis Tercümeleri

9.

OTURUM

Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh mütercimi olarak bilinen Babanzâde Ahmed Naim Bey'in bu konudaki tecrübesi 1908 yılında yayın hayatına başlayan Sırat-ı Müstakim mecmuasın'da yaptığı hadis tercümeleri ve yorumlarına dayanmaktadır. Ahmet Naim, Sırat-ı Müstakim mecmuasına gönderirken yazdığı mektupta Sünnet-i Nebeviyyeyi cehalet içinde kalmış olan İslâm toplumu için bir kurtuluş reçetesi olarak gördüğünü ve hadis tercümeleri yoluyla bu konuda hizmet etmek istediğini belirtmiştir. Mecmuanın bu talebi memnuniyetle kabul etmesi üzerine Ahmet Naim'in tercümeleri, 120. Sayısından itibaren mecmuanın her sayısında bir hadis ve tercümesi bazen de "et-Tecrîdu's-Sârîh Li Âhâdisi'l-Câmii's-Sahîh" başlığı altında yayımlanmaya başlanmıştır. Tecrîd-i Sarîh'in sırasıyla ilk 199 hadisinin tercümesi bu şekilde yayımlanmıştır. Sırat-ı Müstakim'in Sebilurreşad ismini alarak yayımına devam etmesi üzerine Ahmet Naim'in hadis tercümeleri de aynen devam etmiştir. Ancak Sebilurreşad'da, artık sadece Tecrid-i Sarih hadislerini değil, çeşitli hadis kitaplarından seçtiği günlük konularla ilgili hadislerin tercüme ve yorumlarına da yer vermiştir. Bu şekildeki ilk örnekler İslam kardeşliğiyle ve ırkçılığın yasaklanmasıyla ilgili hadislerdir. "Hadis-i Şerif" başlığı altında, metinler çoğu zaman harekeli olarak verilmiş, tercümesi yapıldıktan sonra hadisin ravisine ve kaynaklarına işaret edilmiştir. Bazen bir hadisin tercümesi ve uzunca açıklaması, bazen de birden fazla hadisin tercümesi açıklama yapılmaksızın verilmiştir. İmam-ı Nevevi'nin "el-Erbaun" olarak bilinen Kırk Hadis'inin tercümesi de ilk olarak bu mecmuada yayımlanmıştır. Onun hadis tercüme ve yorumları mecmuanın 1925 yılında kapanmasına kadar devam etmiştir. 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 'Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih'i tercüme etmesi için görevlendirilmesinde bu tercüme ve yorumlardaki başarısının büyük etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bu tebliğde bu mecmualardaki hadis tercümelerinin ayrıntılı bir değerlendirilmesinin yanı sıra meslekten bir hadisçi olmamasına rağmen Ahmet Naim'i bu konuyla ilgilenmesinin nedenleri ve bu yazılarının daha sonraki etkileri ele alınacaktır.

Hüseyin Hansu

1989 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1996 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde "Babanzade Ahmet Naim'in Hayatı ve Hadisçiliği" adlı tezile yüksek lisansını bitirdi. 2002 yılında Ankara Üniversitesi'nde "Mu'tezile ve Hadis" başlıklı tezile doktorasını tamamladı. 2003-2010 yılları arasında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2010 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Alanıyla ilgili araştırmalar için ABD, Ürdün, Yemen, Fransa gibi ülkelerde bulundu. Hadis Tarihi, Kelam Tarihi ve Modern dönem İslam düşüncesi üzerinde çalışan Hansu'nun Babanzâde Ahmet Naim Bey, Mu'tezile ve Hadis, Mütevatir Haber, Kitabu't-Tahrîş gibi yayımlanmış eserleri bulunmaktadır.

Sebilü'r-reşad Dergisinde Birden Çok Evlilik Tartışmaları: Ahmed Hamdi Akseki Örneği

9

OTURUM

Osmanlı Devletinin son devrinde sosyal ve iktisadi birçok konu tartışılmıştır. Sosyal alanda tartışılan konulardan biri de kadındır. Kadın konusunda da birden çok evlilik aydınlar arasında çokça dile getirilmiştir. Bu dönemde aydınlar Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar olarak üç grupta yer almışlardır. İslam'da birden çok evliliğe (teaddüd-i zevcât) izin verilmiş bulunması, Müslüman toplumlarda birden çok evlilikte bulunan bazı kişilerin yanlış uygulamaları ve kadınların haklarını çiğneyen olumsuz kimi durumlar geri kalmışlığın sebebini İslam dininde arayan Batıcı aydınların yoğun eleştirilerine sebep olmuştur. Batıcı düşünürler çok eşliliğin kalkması veya sınırlandırılmasına yönelik yazılar yazmışlardır. Türkçü aydınlar ise çok evliliğin kanunla yasaklanması gerektiği görüşünü dile getirirler. Esasen İslamcı aydınlardan sayılan Mansurizade Said de çok evliliğe karşı çıkma bakımından Türkçülerin fikrini benimsemiştir. O bu konuyu, içtihat, cevaz ve yasaklama bağlamında ele almış ve ülü'l-emre itaat kapsamında devlet tarafından yasaklanabileceğini ifade etmiştir. Buna karşı İslamcı aydınlar genel olarak, İslam'ın otantik anlayışı ile bazı Müslümanların yaptığı yanlış davranışların farklı olduğu ve yapılan hataların İslam'a mâledilmemesi gerektiğini, İslam'ın kadına en üst düzeyde önem verdiğini ve Kur'an'da zikredilen birden çok evliliğin emir değil yalnızca bazı durumlarda ve belli şartlarla geçerli olan bir ruhsat olduğunu dile getirmişlerdir. Bu noktada öne çıkan isimler, Şeyhu'l-İslam Musa Kazım, Mahmud Esad, Ömer Nasuhi Bilmen, Ahmed Naim, Fatma Aliye ve Ahmed Hamdi Akseki'dir. İslamcı aydınlardan konu hakkında en çok görüş açıklayanlardan biri Ahmed Hamdi Akseki olmuştur. Ahmed Hamdi Akseki bu tartışmalarda İslam'da birden fazla evliliğe izin verildiğini savunur. Ancak ona göre adalet şartına kesinlikle uyulması gerekmektedir. Ayrıca devletin, birden çok evlenmek isteyen kişinin adalet şartını yerine getirip getiremeyeceğini önceden araştırması gerekmektedir. Tebliğimizde genel olarak konuyla ilgili o dönemdeki tartışma zemini ortaya konulduktan sonra Ahmed Hamdi Akseki örneğinde, onun bu konuda Sebilü'r-Reşad dergisinde yazdığı makalelerden hareketle İslamcılığın geçmişine bu açıdan ışık tutulmaya gayret edilecektir.

Abdullah Durmuş

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesidir. İslam hukuku ve İslam iktisadi alanında çalışmalar yapmaktadır. Lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı üniversitenin İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yaptı. Doktorasını ise yine Marmara üniversitesinde Forex ve Türevler üzerine gerçekleştirdi. 2002-2009 yılları arasında Kuveyt Türk Katılım Bankası Danışma Kurulu'nda çalıştı. Bu süre içerisinde Türkiye Bankalar Birliği ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nde Fon Yönetimi, Bankacılar İçin Temel Hukuk Eğitimi, Finansal Analiz Teknikleri, Enflasyon Muhasebesi, Uygulamalı Portföy Yönetimi vb. konularda çok sayıda eğitime katıldı. 2009 yılında Kuveyt'te İslam İktisadi Araştırmaları Enstitüsü'nde (Ma'hed ed-Dirâsât el-İktisâdiyye el-İslâmiyye) İslami Finans Standartları, Faizsiz Yatırım Araç ve Yöntemleri konularında çeşitli sertifikalar aldı.

1960 Öncesi Yayımlanan İslâmcı Dergilerde Kur'ân Çevirileri Etrafında Yapılan Tartışmaların Serencâmı: Sebîlürreşad ve İslâm Dergisi Örneği

9.

OTURUM

İlim ve fikir hayatımız için oldukça önem arz eden dergiler gerek muhtevaları gerekse yayın politikaları, temsil ettikleri düşünceler, yazarları açısından pek çok araştırmaya konu olmuştur. Nitekim söz konusu dergiler ve içerdikleri konular pek çok açıdan ilahiyat, sosyoloji, edebiyat, iletişim vb. gibi sosyal bilimlerin muhtelif alanlarında ve bu alanların çeşitli alt dallarında çalışılmış ve çalışılmaya devam etmektedir. Ancak görebildiğimiz kadarıyla bu dergilerde yer alan Kur'ân çevirileri meselesini ele alan yazılar ve onların muhtevaları hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk eden en önemli husus olmuştur. Kur'ân'ın modern dönem Türkçe çevirilerinin Tanzimat dönemi ile başladığı belirtilse de bu çeviri hareketleri ikinci meşrutiyet dönemi ve ardından gelen cumhuriyet dönemiyle birlikte tartışmalı bir mecrada yol almaya başlamıştır. Şüphesiz bu tartışma mevzularının en başta geleni Kur'ân'ın Türkçeye çevrilip çevrilemeyeceği meselesi oluşturmaktadır. Ayrıca çevirinin ibadette Arapça aslının yerine ikame edilip edilemeyeceği, Kur'ân çevirilerinin ehil kimseler tarafından yapılmadıkları, bu çevirilerin ulusçuluk ideolojisinin gölgesinde devletin resmi bakış açısına dayandıkları, bir kısmının ticari amaçlar için yapıldığı, yine bu çevirilerin hedef dil yani Türkçe bakımından yetkin olmadıkları gibi hususlar münakaşa edilen diğer hususları teşkil etmiştir. İşte bu çerçevede II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte yayın hayatına başlayan İslamcı dergilerin gündemini meşgul eden konulardan biri de Kur'ân çevirileri meselesi olmuştur. O dönemin dergilerinde ara ara gündeme gelen bu konu Cumhuriyetin ilanıyla birlikte daha sık tartışılır olmuştur. Ardından bir süre daha gündemden uzak düşen Kur'ân tercümelere meselesi çok partili hayata geçiş süreci ile yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde yeniden ve daha sık gündemi meşgul etmiş ve hatta belki de en fazla bu zaman zarfında tartışmalara konu olmuştur. Zira o dönemde neşredilen pek çok gazete ve dergi bu mesele etrafında lehte ve aleyhte pek çok görüş ortaya koymuştur. Nitekim dönemin dikkate değer İslamcı dergileri olarak bilinen Sebîlürreşad ve İslam dergilerinin muhtelif sayılarında bu tartışmaların izlerini görmek mümkündür. Dolayısıyla biz de tebliğimizde bu iki dergi ekseninde yürüyerek yaklaşık 1950-1965 yıllarında Kur'ân çevirileri ekseninde yoğunlaşan tartışmaların seyrine dair anahatlarıyla bir takım tespitlerde bulunmayı hedefledik.

Ercan Şen

1981 Samsun doğumludur. İlk, orta ve lise eğitimini Çarşamba'da bitirdikten sonra 2005 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. 2008 yılında aynı üniversitede "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Kur'ân Meâli" konulu çalışmasıyla Yüksek Lisansını, 2014 yılında ise "Kur'ân'da Fetih" konulu çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2005-2013 yılları arasında MEB bünyesinde İstanbul'da beş yıl öğretmenlik üç yıl idarecilik görevlerinde bulundu. 2013 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Tefsir Bilim dalına araştırma görevlisi olarak atandı ve 2015 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanını aldı. Halen bu görevini sürdürmektedir.

Hasan Basri Çantay'ın Tefsir, Meal ve Kur'ân-ı Kerîm'e Dair Yazıları

9.

OTURUM

Son dönemde yazılan mealler arasında Hasan Basri Çantay'ın "Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm" adlı eserinin ayrıcalıklı ve önemli bir yerinin olduğu müsellemidir. Acı bir fetret döneminin ardından yazılan meal, hem mühim bir boşluğu doldurmuş, hem de daha sonraki mealleri etkilemiş, onlara kaynaklık yapmıştır. Adı geçen mealin ilk baskısı, 1953'te gerçekleştirilmiştir. Ancak Hasan Basri Çantay, mealden sonra çeşitli yayın organlarında Kur'ân-ı Kerîm, meal ve tefsir yazıları kaleme almıştır. Biz bu çalışmamızda sonradan yazılanlarla meali karşılaştırmaya çalışacağız. Çantay merhumun farklı zaman dilimlerinde ve farklı yerlerde yazdıklarını karşılıklı olarak değerlendireceğiz. Bunlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye gayret edeceğiz. Çantay'ın sûre ve ayet tefsirlerinin, bazen mealinden olduğu gibi, harfi harfine aldığı, şekil ve içerik olarak aynı olduğu görülmektedir. Örneğin "Âl-i İmrân Sûresinin İlk Âyetleri" başlıklı yazı (İslam, sayı: 12, Ağustos 1957), Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'deki meal ve açıklamaların aynısıdır. Farklı olan, bir iki dizgi yanlışlığı ile bir kaç Arapça kelimenin latin harfleriyle yazılmış olmasıdır. Âl-i İmrân sûresinin ilk 11 ayetinin izah edildiği yazıda, mealdeki 7 ve 8 nolu dipnotlara yer verilmemiştir. "Kur'ân-ı Kerim Tefsiri" üst başlığı ve "Meâller ve İzahlar" alt başlığını taşıyan Zuhuf sûresinin 31. ve 32. ayetlerinin tefsirini ele alan yazıda (İslam, sayı: 27) da, biçimsel değişikliğin dışında muhteva açısından herhangi bir farklılık yoktur. Dergide, yapılan nakillerin ardından küçük bir paragraf kadar ilave bilgi bulunmaktadır. Bazen de "Duhaa Suresi" başlıklı yazıda (İslam, sayı: 26) olduğu gibi biçim ve içerik olarak bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Dergideki tefsir, mealdekine nazaran oldukça özettir. Kimi zaman da ele aldığı ayetlerin tefsirinin ardından, konuyla ilgili daha geniş bilgi aktarmaktadır. Kabir azabıyla ilgili olduğunu söylediği Tâhâ 124., Mümin 46. ve Nuh 25. ayetlerin meal ve izahını verdikten sonra Gazzalî'den uzunca bir alıntı yapmaktadır (İslam, sayı: 28, syf.: 99). Hasan Basri Çantay, bazen de ayetlerin meallerini, küçük farklılıklarla almakta, mealde bulunmayan bilgiler vermekte, yorumlar yapmaktadır. Mealler ve İzahlar serlevhâli yazıda (İslam, sayı: 31, syf.: 195) Âl-i İmrân sûresinin 103. ayeti ile Enfâl sûresinin 62. ve 63. ayetlerini, mealleri mealine çok yakın bir şekilde verdikten sonra, bazı ayet ve hadislerin ışığında yorumlamaktadır.

Mustafa Özel

1964 yılında Akhisar/Manisa'da doğdu. 1975-1979 yılları arasında Kestanepezan/İzmir Kur'ân Kursu'nda hafızlık yaptı, Arapça okudu. 1986'da İzmir İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdi. 1991'de, Uluslararası İslâm Üniversitesi'ni, İslamabat/Pakistan, bitirdi. Akademik hayatına Dokuz Eylül üniversitesi İlahiyat Fakültesinde başladı. Yüksek lisans ve doktora bu üniversitede yaptı. Eylül 2016'dan beri İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde çalışmaktadır.

10.

OTURUM

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE İSLAMCI DERGİLER II

Oturum Başkanı: Abdulkadir Macit

Konferans Salonu, 14:15-15:45

Birsen Banu Okutan

Hareketin Çalışma Sesi: Akif'i Yeniden Anlamak

Mine Alpay Gün

Ömer Rıza Doğrul ve Selâmet Dergisi

Kamil Çoştu

Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dinî İçerikli Yayıncılık Serüveni

Ali Özcan

Tek Kişilik Kültür ve Medeniyet Ordusu: Serdengeçti Dergisi

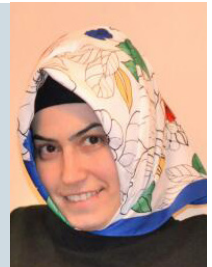
Hareketin Çalışma Sesi: Akif'i Yeniden Anlamak

İslamcılık, dil yapısı olarak, içinde –cılık ekini taşıyan milliyetçilik, halkçılık, solculuk, sağcılık gibi –izm'in tercümesi (İslamizm) olarak ele alındığında "ideoloji" bağlamında değerlendirilmektedir. Kavram, siyasi akımların incelendiği çoğu araştırma içinde bu sebeple "ideolojiler" başlığı altında ele alınır. Fakat "ideoloji" veya "izm" olarak temel bir başlık altında toplanacak her türlü fikir veya düşünce problematik bir oluş şeklidir. Bu nedenle İslamcılık yeniden tanımlanmaya ve çözümlenmeye ihtiyacı olan muhataralı bir kavramdır. Omurgasını İslami düşünceden alan dergiler, bu kavramın katlarının açılıp çözümlenmesinde mühim rol oynar. Özellikle, Cumhuriyetin ilk yirmi yılında İslam düşüncesinin kök biçim olarak tanımlanma gayretinin en iyi görüleceği yerlerin başında dergiler gelir. Bu çalışmanın amacı da Hareket Dergisi merkezindeki İslami düşünce sistemini Mehmet Akif Ersoy kanalıyla incelemek, İslamcılığı bu bağlamda yeniden ele almaktır. Derginin mercek altına alınacak yılları 1939-1943 ve 1947-1953 aralığını içeren, İsmail Kara tarafından iki cilt halinde yeniden neşredilen 1966 yılının öncesinde ele geçen sayılarıdır. Bu sayılarda kimi zaman Akif'in makale, deneme veya şiirlerine yer verilmiş, kimi zaman da Akif üzerine özel sayı çıkartılmıştır. Akif'in görüşleri, inkılapçılığı, isyan iradesi, nesillere aşıladığı İslami ruh metinleri aracılığıyla kavramsallaştırılmaktadır. Hipotetik olarak Akif'in hareketin çalışma sesi olduğu düşünülmektedir. Çalışma boyunca bu sesi çözümleyebilme adına Barthes tarafından metaforik olarak biçimlenen Dilin Çalışma Sesi'nden yararlanılacak; beden parçalarının ortak hareketine işaret eden "çalışma sesinin" çoğul zevkin kendisinin tınısı olarak nasıl formüle edildiği anlaşılmasına çalışılacaktır.

10.
OTURUM

Birsen Banu Okutan

Lisans eğitimini, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Tarih bölümünden (2000-2005) alırken, aynı yıllarda Siyaset Bilimi ile yan dal yaptı. Yüksek lisansı yine aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde (2005-2007) yaparak, 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı. Doktora eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi bölümünde (2008-2012) tamamlayarak 2014 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent olarak göreve başladı. Halen aynı görevi sürdüren Okutan toplumsal cinsiyet, dini kimlik, popüler kültür ve göstergebilim merkezli çalışmalarını sürdürmektedir.

Ömer Rıza Doğrul ve Selâmet Dergisi

10.

OTURUM

Ömer Rıza Doğrul (1893-1952), aslen Burdurlu olup Mısır'da doğmuş ve burada eğitim alarak gazetecilik yapmıştır. Gazeteciliğin yanı sıra dinî, ilmî ve siyâsî konularda yazılar yazmış ve yayımlar yapmış bir müellif ve mütercimdir. Doğrul, Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde özellikle 1947-1949 yılları arasında Türk fikir düşünce ve siyasi hayatına ciddi anlamda katkıda bulunur. Yazar, bu süreçte İslâmcı nitelikteki *Selâmet* mecmuasını neşrederek, bu neşir vasıtasıyla Türk siyasi hayatının uygun bir vasatta gelişmesine; din ve vicdan özgürlüğünün demokratik çerçeve içinde yer almasına, din eğitimi ve öğretiminin müesseseleşmesine önemli katkıda bulunur. *Selâmet* mecmuası, "dinî, ilmî, ahlaki ve siyasi" bir mecmua hüviyetinde intişar etmiştir. Mecmuada; ilmî-dinî araştırmalar, İslâm âleminin davaları, Kur'ân'dan ilhamlar, Peygamberimizin dilinden dersler, İslâm Tarihinden sayfalar, İslâm Dünyasında Din, Tarihî tefrikalar, Fıkralar, Şark kaynaklarından hikâyeler, Okurların suallerine cevaplar, Tetkik ve Tenkid gibi özel sayfalar ve bölümler yer almıştır. Çok partili hayata geçiş sürecinde İslâmcı bir mecmua hüviyetinde intişar eden *Selâmet* mecmuası, fikir ve düşünce açısından derinlikli bir içeriğe sahip olmanın yanı sıra aynı zamanda yol gösterici ve istikamet verici bir yayın politikası izlemiştir. Üslûp açısından ise ılımlı, yapıcı ve esnek bir dil kullanmaya azami özen göstermiştir. Mecmuada hâkim olan üslûp, mecmuanın savunduğu / dillendirdiği fikir ve görüşlerin halk katmanlarında ve siyasi çevrelerde taraftar bulmasına ve dikkate alınmasına sebep olmuştur. Hiç kuşkusuz böyle bir yayın politikasının izlenmesinde engin bilgi birikimi ve geniş siyasi tecrübesiyle *Selâmet*'i neşredip sahipliğinin yanı sıra başmuharrirlik görevini de yürüten Ömer Rıza Doğrul'un büyük etkisi vardır. Bu bildiride, Ömer Rıza Doğrul'un hayatı, eserleri, tercümelere, ilmî ve siyâsî çalışmaları, Selâmet dergisinin muhtevası, İslâmcılık düşüncesi içindeki yeri ve önemi ele alınacaktır.

Mine Alpay Gün

Gazeteci-Yazar. İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Kandilli Kız Lisesi'nde yaptı. Yüksek Öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde tamamladı. Ayrıca Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü Sosyoloji ve Antropoloji Bölümünden "Yüksek Lisans" derecesi aldı. Yazı hayatına Yeni Devir gazetesinde başlayan yazar, 1987 yılında bir yıl süreyle Millî Gazete'de "kadın sayfası"nı hazırladı. 1988 yılından itibaren aynı gazetede günlük yazılar yazmaya başladı. Bu süreçte siyaset, kadın, kültür ve sanat içerikli dergilerde yazılar yayımlayan yazar, halen aynı gazete de "Ritimler" köşe başlığı altında yazı hayatını sürdürmektedir.

Ehli Sünnet Dergisinin ve Abdurrahim Zapsu'nun Dinî İçerikli Yayıncılık Serüveni

10.
OTURUM

Ehli Sünnet, Türkiye'de din-devlet-laiklik ilişkisinin en çok tartışıldığı dönemde yayın hayatına girmiş bir dergidir. Çünkü 1947'de artık din-devlet ilişkisi hükümet nezdinde dahi tartışılan bir konu olmuş, VII. CHP Kongresinde en çok tartışılan başlıklardan birini teşkil etmiştir. Abdurrahim Zapsu din eğitimi ve öğretiminin olmadığı yıllarda dahi din eğitimine ve dinî içerikli yayınlar neşreden nadir insanlardan biri olmuştur. Bu açıdan Ehli Sünnet dergisi yayınlanma tarihi ve içerisinde ele alınan konular itibarıyla değerlendirilmeye layık bir dergidir. İlk sayısı 4 Temmuz 1947'de çıkan Ehli Sünnet, yarım gazete sayfası boyutlarında dört sayfa halinde "*Dinî, Ahlâkî ve İlmî Haftalık Gazete*" üst başlığıyla yirmi altı sayı, ardından daha küçük boyda ve on altı sayfa halinde on beş günlük dergi olarak yayımlanmıştır. Dergideki imzasız yazıların çoğu da Zapsu'ya aittir. Bu araştırmada Abdurrahim Zapsu'nun dinî içerikli yayıncılıktaki serüvenine ve Ehli Sünnet'teki ele alınan başlıklara değinilerek dönem açısından ve dinî içerikli yayıncılık bakımından konu ele alınacaktır.

Kamil Çoştu

1980 yılında İskilip/Çorum'da doğdu. 2000 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nü kazandı. 2001 yılı Ocak ayında başladığı İmam-Hatiplik görevine 2005'te atandığı Salacak Fatih Camii'nde devam etti. "Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel Yapısı (İstanbul Örneği)" başlıklı araştırma ile 2007 yılında Yüksek Lisans'ını tamamladı. "1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayımlanan Eserlerin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora çalışmasını ise 2015 yılında tamamladı. Temmuz 2008 – Şubat 2015 arasında Üsküdar Paşakapısı Ceza ve İnfaz Kurumu'nda Din-Ahlak Bilgisi ve Kur'an-ı Kerim dersleri verdi. Evli ve iki erkek evlat babası olan araştırmacı Şubat 2016'dan itibaren Bartın Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Din Eğitimi Bilim Dalı'nda öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Tek Kişilik Kültür ve Medeniyet Ordusu: Serdengeçti Dergisi

10.

OTURUM

'Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır' anlayışıyla Allah demenin dahi yasak olduğu Milli Şef İsmet İnönü döneminde bütün baskılara rağmen kendisiyle özdeşleştiği Serdengeçti Dergisi'ni yayınlayan Osman Zeki Yüksel (Osman Yüksel Serdengeçti) Türk basın tarihinde yerini alan ve temsil gücü yüksek olan simge bir isimdir. Milli Şef döneminin yanı sıra demokrasiye geçiş olarak ifade edilen Demokrat Parti iktidarı ve 27 Mayıs 1960 darbe süreci olmak üzere 15 yılda sadece 33 sayı çıkardığı Serdengeçti dergisinin birçok sayısına iktidarlar tarafından baskı ve sansür uygulanmış, Osman Yüksel mahkemelere verilerek aylarca tutuklu kalmış, tüm bunlara rağmen milletin sesi olma düşüncesinin haklılığıyla demokrasi mücadelesini sürdürmüştür. Cemil Meriç'in Jurnal (2005) kitabında, bir kısım insanlar için, 'düşüncesi etraflarını yansıtan bir aynadır, onlar başkalarının kaydettiklerini bıkmadan tekrarlayan plaklar gibidirler, ruhları yoktur, üstün zekâlı hayvanlardan pek az daha mükemmel mekanizmalardır, dünyaları vücutlarıyla sınırlıdır ve vücutlarıyla beraber yok olurlar' değerlendirmesi yapılırken, diğer bir kısım insan içinse, 'kendilerini aşarlar ve kendilerini feda etmesini bilirler, bir fikre, bir davaya adanmış kendilerini; anıta, olaya, kitaba dönüşürler. ... ruhları doğa gibi devamlı verimlidir ve doğa gibi ölümsüzdür' ifadeleri kullanılmıştır. Osman Yüksel de kendini aşarak gerçek bir 'serdengeçti' olmuş, milleti için vermiş olduğu haklı mücadelesiyle tarihteki yerini almıştır. Bu çalışma kapsamında öncelikle Serdengeçti dergisini tek başına yayınlayan Osman Yüksel'in mücadelesi ekseninde hayatı ele alınacaktır, çünkü ömrünün yarısını harcadığı bu dergiyi yayınlamaya başladıktan sonra artık Osman Yüksel Serdengeçti olmuş ve bugün de herkes tarafından bu isimle anılmaktadır. Çalışmanın devamında ise Serdengeçti dergisinin izlediği yayın politikası, siyasal iktidarlarla ilişkileri ve bunun yansımaları ile İslami yayıncılık açısından önemi ortaya koyduğu düşüncesi bağlamında değerlendirilecektir.

Ali Özcan

Atatürk Üniversitesi'nde Radyo Televizyon Yayıncılığı ön lisansı, Selçuk Üniversitesi'nde Gazetecilik Lisans ve Yüksek Lisansı, Marmara Üniversitesi'nde Gazetecilik doktorası yaptı. 2003-2010 yılları arasında Konya'da yerel bir gazetede muhabir, editör, haber müdürü ve yazı işleri müdürü olarak çalıştı. Serdengeçti Dergisi üzerine yaptığı yüksek lisans çalışması 2010 yılında Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları tarafından kitap olarak basıldı. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır.

KATILIMCILAR

Abdullah Durmuş, *İstanbul Üniversitesi*
Abdulkadir Macit, *Kocaeli Üniversitesi*
Adem Efe, *Süleyman Demirel Üniversitesi*
Ahmet Dursun, *Risale-i Nur Enstitüsü*
Ahmet Kanlıdere, *Marmara Üniversitesi*
Ahmet Koçak, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
Ahmet Taşğın, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Alev Erkilet
Ali Büyükaşlan, *İstanbul Medipol Üniversitesi*
Ali Osman Çakmak, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
Ali Özcan, *Gümüşhane Üniversitesi*
Asım Öz
Ayşe Polat, *İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*
Bayram Ali Çetinkaya, *İstanbul Üniversitesi*
Bedir Sala, *Hakkari Üniversitesi*
Berat Açıl, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Bilal Kemikli, *Dumlupınar Üniversitesi*
Birsan Banu Okutan, *İstanbul Üniversitesi*
Cahid Şenel, *İstanbul Üniversitesi*
Celalettin Çelik, *Erciyes Üniversitesi*
Ercan Şen, *Afyon Kocatepe Üniversitesi*
Ercan Yıldırım
Ertuğrul Meşe, *Giresun Üniversitesi*
Fahrettin Gün, *TBMM Milli Saraylar*
Fatma Bostan Ünsal, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Güngör Göçer, *Milli Eğitim Bakanlığı*
Halit Bekiroğlu, *ÖNDER*
Hamit Er, *İstanbul Üniversitesi*
Hüseyin Hansu, *İstanbul Üniversitesi*

İbrahim Halil Ozan, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi*
İbrahim Halil Üçer, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
İsmail Cebeci, *Marmara Üniversitesi*
Kâmil Büyüker, *Din ve Hayat Dergisi*
Kamil Çoştı, *Bartın Üniversitesi*
Kurtuluş Öztürk, *İlim Yayma Cemiyeti (İYC)*
Lütfi Sunar, *İstanbul Üniversitesi*
M. Salih Arı, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi*
Mahmut Hakkı Akın, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Mansur Özdemir, *T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü*
Mehmet Birekul, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Mehmet Erken, *dunyabizim.com*
Mine Alpay Gün
Muhammed Akaydın, *Sabahattin Zaim Üniversitesi*
Muharrem Samet Bilgin, *Ankara Üniversitesi*
Mustafa Gündüz, *Yıldız Teknik Üniversitesi*
Mustafa Özel, *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Mustafa Tekin, *İstanbul Üniversitesi*
Necdet Subaşı, *T.C. Başbakanlık*
Özlem Avcı, *Uşak Üniversitesi*
S. Kurtuluş Kayalı
Suat Mertoğlu, *İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*
Süleyman Güder, *İlmi Etüdler Derneği*
Şenol Gündoğdu, *Ankara Üniversitesi*
Vahdettin Işık, *Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi*
Yasin Beyaz, *Yalova Üniversitesi*
Yasin Özdemir, *Marmara Üniversitesi*
Yusuf Turan Günaydın, *Türk Tarih Kurumu*